

Fakulta zemědělská
a technologická
Faculty of Agriculture
and Technology

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FAKULTA ZEMĚDĚLSKÁ A TECHNOLOGICKÁ

Katedra agroekosystémů

Diplomová práce

Sociální zemědělství – Specifika a potřeby cílových skupin
zapojených do konceptu sociálního zemědělství v ČR

Autorka práce: Bc. Zuzana Trabaliková

Vedoucí práce: doc. Ing. Jan Moudrý Ph.D.

Konzultant práce: Mgr. Tomáš Chovanec

České Budějovice

2022

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Fakulta zemědělská a technologická

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Zuzana TRABALIKOVÁ
Osobní číslo: Z20476
Studijní program: N4101 Zemědělské inženýrství
Studijní obor: Agroekologie – Ekologické zemědělství
Téma práce: Sociální zemědělství – Specifika a potřeby cílových skupin zapojených do konceptu sociálního zemědělství v ČR
Zadávací katedra: Katedra agroekosystémů

Zásady pro vypracování

Cíl práce: Práce je zaměřena na definování specifik a potřeb cílových skupin klientů sociálního zemědělství v České republice. V rámci práce budou vybrány klíčové cílové skupiny a v zemědělských provozech a subjektech zapojených do konceptu sociálního zemědělství sbírána data pro vyhodnocení specifik a potřeb vybraných cílových skupin klientů. Data budou vyhodnocena pomocí kvalitativních a kvantitativních metod (za použití software NVIVO) a na jejich základě budou vytvořeny profily specifik sledovaných cílových skupin a jejich potřeb v rámci zemědělských provozů. Data budou doplněna a porovnána s datovými soubory získanými ve vybraných zemích EU.

Diplomová práce bude obsahovat následující kapitoly:

1. Úvod – úvod do problematiky (doporučený rozsah 1 strana, bez citací)
2. Literární přehled – seznam témat hlavních kapitol (rozsah cca 50% textové části BP)
3. Cíl práce a definice pracovních hypotéz (doporučený rozsah 1 strana)
4. Metodický postup – jasná a stručná metodika práce (popis farem zahrnutých do analýzy, stanovení hlavních cílových skupin respondentů, metodika sběru dat pro celkové vyhodnocení, statistické vyhodnocení)
5. Výsledky a diskuse – Vyhodnocení struktury cílových skupin klientů zapojených do sociálního zemědělství v ČR (rozsah cca 50% textové části BP)
6. Závěr – shrnutí výsledků (doporučený rozsah 1-2 strany, bez citací)

Rozsah pracovní zprávy: 50 stran textu včetně příloh
Rozsah grafických prací: dle potřeby (tabulky, grafy, fotografická příloha)
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam doporučené literatury:

Willems, M. (2012): Social farming: green care and social and health policies, Opinion of the European Economic and Social Committee, Brussels.

Hassink, J., Rotmensen, B., Meyerink, S., Smet, C. (2001): Handbook for Dutch care farmers. Dutch National Support Centre for Agriculture and Care, 155 p.

Chovanec, T., Hudcová, E., Moudrý, J. (2015): Sociální zemědělství – představení konceptu, Document of the Working Committee for Social Farming in Ministry of Agriculture, Ministry of Agriculture of the Czech Republic, Prague, 18 s.

Moudrý, J., Chovanec, T., Hudcová, E. (2015): Možnosti využití konceptu sociálního zemědělství v politikách sociálního začleňování ve venkovském prostředí. Study for Agency for Social Inclusion, Government of the Czech Republic, Prague, 55 s.

Hudcová, E., Chovanec, T., Moudrý, J. (2019): Rozvoj sociálního zemědělství v ČR – Metodiky IHV., Praha, 182s.

Vedoucí diplomové práce: **doc. Ing. Jan Moudrý, Ph.D.**

Katedra agroekosystémů

Konzultant diplomové práce: **Mgr. Tomáš Chovanec**

Katedra právních oborů, řízení a ekonomiky

Datum zadání diplomové práce: **25. ledna 2021**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. dubna 2022**

JIHOČESKÁ UNIVERZITA ⁽⁴²⁾
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FAKULTA ZEMĚDĚLSKÁ A TECHNOLOGICKÁ
studijní oddělení
Studentská 1668, 370 05 České Budějovice

Gladu v. z.

doc. RNDr. Petr Bartoš, Ph.D.
děkan

Kopucl / k. z.

doc. Ing. Petr Konvalina, Ph.D.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 26. března 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne

Podpis

Abstrakt:

Koncept sociální zemědělství představuje inovativní propojení sociální a zemědělské sféry. Je považováno za nástroj pro integraci osob z cílových skupin sociálního zemědělství zpět do společnosti, vytváření pracovních příležitostí, využití zemědělských činností a prostředí za účelem zkvalitnění a zlepšení duševního i fyzického stavu osob se specifickými potřebami.

Tato diplomová práce se zabývá specifiky a potřebami osob z cílových skupin zapojených do konceptu sociálního zemědělství v České republice. Na základě shromážděných dat bylo vybráno celkem sedm klíčových cílových skupin, které se aktivně zapojují do konceptu sociálního zemědělství, jedná se o osoby se zdravotním postižením, osoby s mentálním postižením, osoby s psychiatrickými problémy, osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané, osoby v nebo po výkonu trestu, osoby opouštějící institucionální zařízení a osoby s vícenásobnými riziky. Tato práce se také snaží nastínit vhodné a nevhodné činnosti pro tyto skupiny a zároveň představuje průzkum sociálním zemědělstvím v České republice.

Klíčová slova: sociální zemědělství, osoby se specifickými potřebami, cílová skupina, integrace

Abstract:

The concept of social agriculture represents an innovative connection between the social and agricultural spheres. It is considered a tool for the integration of people from the target groups of social agriculture back into society, job creation, use of agricultural activities and the environment in order to improve and enhance the mental and physical condition of people with special needs.

This thesis deals with the specifics and needs of people from target groups involved in the concept of social farming in the Czech Republic. Based on the collected data, a total of seven key target groups were selected that are actively involved in the concept of social farming, namely people with disabilities, people with mental disabilities, people with psychiatric problems, people with long-term or repeated unemployment, people in or after punishment, persons leaving institutional care and persons with multiple risks. This thesis also tries to outline suitable and unsuitable activities for these groups and also presents a survey of social agriculture in the Czech Republic.

Key words: social farming, people with specific needs, target group, integration,

Poděkování:

V první řadě bych chtěla velmi poděkovat vedoucímu mé diplomové práce doc. Ing. Janu Moudrému Ph.D. za odborné vedení, veškerou pomoc, ochotu, čas a trpělivost během zhotovení této diplomové práce. Velké poděkování patří také konzultantovi pro mou práci Mgr. Tomáši Chovanci za vstřícné jednání, konzultace a čas, který mi věnoval. Stejně tak poděkování patří všem respondentům, kteří se na výzkumné části podíleli. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat samozřejmě rodině a blízkým přátelům, kteří mi byli po celou dobu velkou oporou a pomocí.

Obsah

Úvod	10
1 Literární přehled	11
1.1 Koncept sociálního zemědělství	11
1.1.1 Definice	12
1.2 Historie	14
1.2.1 Green care	16
1.2.2 Multifunkční zemědělství	17
1.2.3 Vznik sociálního zemědělství v ČR	17
1.3 Sociální zemědělství v zemích EU a ve světě	18
1.3.1 Nizozemsko	19
1.3.2 Belgie	19
1.3.3 Itálie	20
1.3.4 Norsko	20
1.3.5 Polsko	20
1.3.6 Německo	21
1.3.7 Spojené Království	21
1.3.8 Maďarsko	22
1.4 Stav sociálního zemědělství v ČR	22
1.4.1 Typologie farem	23
1.4.2 Příklady dobré praxe	23
1.5 Cílové skupiny	25
1.5.1 Nejběžnější cílové skupiny sociálního zemědělství v ČR	28
2 Cíl práce a stanovení hypotéz	31
3 Metodika	32
3.1 Kvantitativní výzkum	32
3.2 Kvalitativní výzkum	32
3.3 Sběr dat	32
3.4 Analytická jednotka	33
3.5 Konstrukce dotazníku	33
3.6 Zpracování výsledků	33
4 Výsledky	35
5 Diskuze	62

Závěr.....	64
Seznam použité literatury a zdrojů.....	66
Seznam obrázků	72
Seznam tabulek	72
Seznam grafů.....	72
Přílohy	73

Úvod

Poptávka po potravinách je každým rokem vyšší a jde ruku v ruce s nárůstem počtu obyvatel na Zemi. I když v posledních několika letech výrazně stoupl zájem o kvalitnější potraviny a zdravější životní styl, stoupl také psychický i fyzický tlak okolí, kterým je ovlivněn každý z nás. Stále přibývá velké množství osob s duševními problémy, kteří se mnohdy již nedokáží začlenit zpět do společnosti. Přibývá také lidí, kteří jsou ovlivněni svým zdravotním stavem, ať už po prodělané nemoci, zranění, vrozeným hendikepem či následky vlivu užívání chemických látek. Velkým řešeným problémem téměř po celém světě je i nezaměstnanost, kterou často doprovází kriminalita.

Na druhou stranu počet lidí, kteří pracují v zemědělství se stále snižuje ubývá i zájem zůstat ve venkovských oblastech, a to hlavně z důvodu nedostupnosti pracovních míst a potřebné péče.

Sociální zemědělství spolehlivě propojuje sociální a zemědělskou sféru na úrovni funkčního celku, na který je pohlíženo jako na nástroj pro začleňování osob se specifickými potřebami zpět do společnosti, využití zemědělského prostředí za účelem zlepšení psychického i fyzického stavu jednotlivců, realizace různých typů terapie, a kromě zemědělské produkce sociální zemědělství nabízí také volná pracovní místa, vzdělávání, sociální služby a otevírá různé další příležitosti mimoprodukčních aktivit za účelem zvýšit zisk a úroveň nabízených služeb.

Sociální zemědělství je velkým přínosem jak pro oblast sociální, tak i pro oblast zemědělskou. Osoby se specifickými potřebami se mohou díky sociálnímu zemědělství začlenit do společnosti a být tak přínosem pro sebe i ostatní. Studie dokazují, že interakce člověka s přírodou má pozitivní účinky jak na fyzické, tak i duševní zdraví.

V této diplomové práci jsem se snažila shrnout koncept sociálního zemědělství a zároveň přiblížit specifika a potřeby zapojených cílových skupin osob.

1 Literární přehled

1.1 Koncept sociálního zemědělství

Sociální zemědělství je již několik let známý pojem a dle dostupných zdrojů se jedná převážně o evropský fenomén, který představuje různé formy, avšak se společnými rysy a přístupy. Důležité je zachovat hlavní myšlenku dvou společných prvků pro všechny aktivity v souvislosti se sociálním zemědělstvím, která vyzdvihuje úzkou vazbu na zemědělský podnik a zemědělské činnosti s ním spojené pro osoby, které mají specifické potřeby ať už dočasné nebo trvalé (Moudrý et al., 2015). Zahrnuje mezisektorové vztahy a různé aktivity v souvislosti se zemědělstvím (Hassink, 2006). Dle Di Iacovo a O'Connor (2009) koncept představuje také zkušenosti, které vyplývají z různých modelů sociálního zemědělství s různou typologií sociálních podniků či farem vytvořených na odlišných místech. V každé zemi, kde je koncept sociálního zemědělství uplatňován se také liší finanční podpora a realizace činností a aktivit.

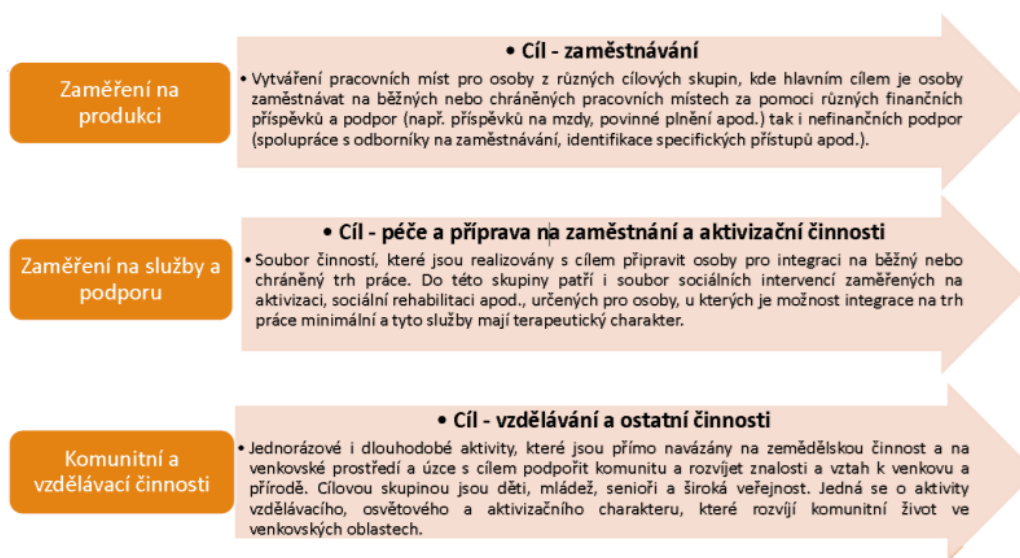
Koncept sociálního zemědělství se neustále rozvíjí a získává si tak větší pozornost, nicméně je stále velmi málo dostupných informací na toto téma. Je nutné podotknout, že sociální zemědělství je ustáleným slovním spojením v českém prostředí. (Chovanec et al., 2015). V zahraniční praxi je tedy možné se setkat s mnoha anglicky psanými alternativami. Nejčastěji používané termíny jsou: „care farming“, „social farming“, „green care in agriculture“, „farming therapy“ nebo také „farming for health“ (Hudcová, 2016).

Lze říci, že sociální zemědělství představuje inovativní přístup na místní úrovni a byl vytvořen na základě sloučení dvou již stávajících konceptů, kterými jsou obecně zemědělství a sociální služby (stanovisko EHSV, 2012). Z oblasti zemědělství se jedná o tzv. koncept multifunkčního zemědělství a z oblasti sociální, terapeutické, zdravotní či dokonce vzdělávací sféry jde o koncept „green care“, který je také prvotním výchozím bodem pro sociální zemědělství, a to z důvodu zahrnutí obrovské škály různorodých činností založených na oboustranné interakci člověka s přírodou, a to s cílem dosáhnout tak lidského blaha (Chovanec et al., 2015). Dle Di Iacovo a O'Connor (2009) si lze představit sociální zemědělství také v podobě terapie či rehabilitace pro znevýhodněné osoby. Na základě dostupných informací lze říci, že je na sociální zemědělství pohlíženo také jako na možnost využití zemědělského

prostředí pro zlepšování ať už psychického či fyzického stavu osob během zapojení se do běžných aktivit spojených se zemědělskou činností (Sempik et al., 2010).

Dle Hudcové et al. (2018) by nástroji sociálního zemědělství (viz obr. č. 1) měla být kromě zemědělské produkce také tvorba, nabídka služeb či vzdělávacích aktivit, volných pracovních míst a v neposlední řadě také podpora osob se specifickými potřebami, kterým by měla být poskytována pomoc v podobě různých druhů terapie, a to využíváním zemědělských zdrojů v dané lokalitě.

Nástroje sociálního zemědělství

Obr. č. 1. Tři hlavní nástroje sociálního zemědělství dle Hudcová et al., 2018

Výhod sociálního zemědělství je mnoho, ale mezi hlavní lze zařadit psychologické, fyzické, intelektuální a sociální. Koncept sociálního zemědělství otevírá stále nové perspektivy diverzifikace uzdravování, léčby, péče o znevýhodněné osoby, ale také se zaslouhuje o další rozvoj v zemědělství (Di Iacovo, O'Connor et al. 2009).

1.1.1 Definice

Sociální zemědělství není oficiálně definováno na evropské úrovni a postrádá tak právní vymezení. Je proto velmi obtížné stanovit, které činnosti do sociálního zemědělství zahrnout a které nikoliv. Z určitého úhlu pohledu lze říci, že tato neurčitost sebou nese i jisté výhody. Je tak možná realizace širokého spektra činností a aktivit (Chovanec et al., 2015).

Základem, ze kterého můžeme vycházet pro vytvoření oficiální definice sociálního zemědělství, může být stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru (EHSV), které bylo vydáno v roce 2012 a upozorňuje tak na důležitost

vymezení pojmu. Podle výše uvedeného stanoviska by definice mohla znít následovně:

„Sociální zemědělství je souhrn činností využívajících zemědělské zdroje, rostlinné i živočišné, za účelem vytvoření vhodného prostředí pro znevýhodněné osoby ať už zdravotně či sociálně a také pro širokou veřejnost za účelem poskytovat jim tak možnost pracovního uplatnění, pomáhat jejich integraci zpět do společnosti nebo skrze vzdělávání a volnočasovým aktivitám přispívat k vytvoření jejich vztahu k venkovu a přírodě. V tomto smyslu se jedná mimo jiné o to, aby byly v rámci zemědělského podniku vytvořeny podmínky, jež umožní zapojení osob se specifickými potřebami do každodenních činností podniku s cílem zajistit rozvoj a podporu těchto osob a zlepšit jejich blahobyť“ (stanovisko EHSV, 2012, 3).

V České republice v roce 2015 vydala Pracovní komise definici pro sociální zemědělství, která vycházela ze stanoviska EHSV z roku 2012 a definovala jej jako: *„...souhrn činností využívajících zemědělské zdroje, rostlinné i živočišné, za účelem tvorby adekvátního prostředí pro různé zdravotně nebo sociálně znevýhodněné osoby a širokou veřejnost s cílem poskytovat jim možnost pracovního uplatnění, napomáhat jejich integraci do společnosti nebo prostřednictvím vzdělávání a volnočasových aktivit přispívat k jejich vztahu k venkovu a přírodě“ (Hudcová et al., 2019, str. 3).*

V Itálii je sociální zemědělství definováno jako činnost zemědělských provozů nebo sociálních družstev s cílem zaměstnat osoby znevýhodněné, posílit zdravotnické a terapeutické služby za účelem podpory tradičních lékařských postupů, poskytnout služby místním za pomoci využití hmotných i nehmotných zdrojů ze zemědělské výroby s cílem podpory sociální integrace a v neposlední řadě podporovat projekty mířené na rozšíření povědomí o kvalitě potravin, životním prostředí spojené se sociálně zemědělskými provozy (Senni, 2016).

V Norsku je sociální zemědělství bráno jako pomoc zemědělcům zvýšit zisk a lze jej charakterizovat jako kombinaci zemědělského hospodaření s výukou a sociální péčí zaměřenou převážně na seniory, děti, závislé či osoby s duševním onemocněním. Je zde používán spíše pojem „Green care“ nebo přímo termín „Inn på tunet“ (Haugan et al., 2006), který v překladu znamená „Vítejte na farmě“ a jedná se o certifikaci splňující podmínky pro sociální zemědělství. Podniky s touto certifikací se stávají partnerem komunitní sociální práce a mohou být nabízeny jejich služby obcím, které mají povinnost postarat se o své znevýhodněné občany (Sudmann et al., 2017).

Sociální farma

Dle Hassink (2002) je důležité zmínit tzv. chráněné farmy (Sheltered farms) nebo také sociální farmy (care farms), které popsal ve své studii, kde se zabývá problematikou a studiem sociálního zemědělství. Uvádí, že „chráněné farmy poskytují konkrétní příklad inovace v souvislosti se zdravotní péčí, rehabilitací a integrací klientů do společnosti nabízením smysluplné práce, která je vede k nezávislosti a zlepšení sociálního statusu (Hassink, 2002. str. 332).

Dle Elings a Marjolein (2021) lze sociální farmu charakterizovat jako jedinečné zařízení a zázemí sociálního zemědělství, kde jde o kombinaci několika důležitých prvků (viz obr. č. 2).

Obr. č. 2. Důležité prvky sociální farmy dle Elings Marjolein, přeložila Jana Jáková (2021)

Práce na sociálních farmách poskytuje účastníkům být součástí tzv. sociální komunity, kde jsou zahrnuti všichni lidé na farmě. Sociální vztahy jsou obecně pro člověka velmi zásadní. Být součástí sociální komunity nabízí určitou možnost integrace do společnosti. Výzkumy dokazují, že pocit bezpečí, pocit jistoty a pozitivní vztahy odbourávají stres a značně urychlují zlepšení psychického stavu člověka. Sociální farma by měla plnit účinky jako jsou náklonnost, potvrzení hodnoty, sociální integrace, možnost péče, spolehlivost a opory společenství, vedení a pomoci (Elings, 2021).

1.2 Historie

Nepatrné známky sociálního zemědělství či filozofie využívání přírody za účelem zlepšení psychického stavu tu s námi jsou již od pradávna a jsou nám velmi blízké, aniž bychom si to uvědomovali. Úplně první známky terapeutické péče byly mapovány ve starém Egyptě, kde členové královských rodin s duševními problémy byli nabádáni k procházkám v zahradách. Nicméně první, kdo napsal a představil důležitost přírody

pro lidské zdraví a terapii byl Hippokrates. Ve starověkém Řecku byly využívány zahrady a jiné zelené plochy či prvky přírody ve spojitosti s prvními nemocnicemi a lékařskými fakultami, kde sloužily jako součást terapie, kterou měli předepsanou všichni přítomní pacienti (Gallis, 2013). Jiné zmínky o využívání zahrad jsou dochovány také ze středověku (Jelínková, 2009). Později byly budovány kláštery pro znevýhodněné osoby, kde nacházeli potřebnou péči. Za účelem zlepšení psychického stavu osob byly využívány také zahrady či sady v okolí klášterů, kde se tyto osoby mohly různým způsobem realizovat (Chovanec et al., 2015). Dle Sempik (2010) je také popsána pomoc ze strany obyvatel vesnic, kdy znevýhodněné osoby přijímali do svých domovů, nabízeli jim možnost práce na zemědělských objektech a žili v jednom společenství.

Nicméně počátek sociálního zemědělství se individuálně začal rozvíjet od 60. let 20. století. Téměř po celém světě pomalu vzrůstal zájem o životní prostředí, ochranu přírody, zlepšování kvality potravin, ale také narůstala snaha zvýšit zisk a zaměstnanost v zemědělství a začaly se tak objevovat první mimoprodukční služby v této oblasti (Miškolci, 2008). Dle Hassink et al. (2014) začalo postupně právě zemědělství, ale i obecně příroda sloužit jako integrační či terapeutický nástroj pro zlepšení kvality života znevýhodněným občanům. V západní Evropě tak vznikl koncept Green Care, který zahrnuje v podstatě všechny činnosti či aktivity spojené s přírodou za účelem zlepšení či udržení kvality života lidí, zdraví a blahobytu (Sempik et al., 2010).

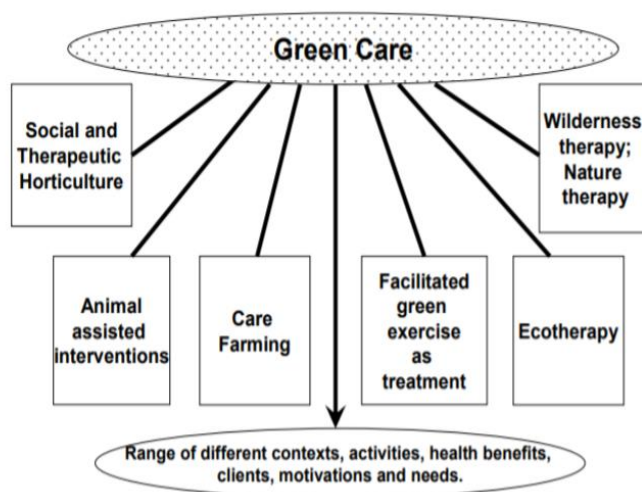
Nicméně i v Evropě se sociální zemědělství rozvíjelo odlišně v každé zemi. Například v Itálii začala vznikat sociální družstva, a to za účelem pomoci znevýhodněným lidem po uzavření psychiatrických ústavů kolem roku 1980. Dále ve Slovinsku byla zahájena většina projektů koncem 90. let 20. století a motivací byla pomoc v sociální oblasti, ale i v zemědělství, kdy následně vzniklo propojení těchto dvou oblastí. Ve Francii je složité stanovit začátek sociálního zemědělství, nicméně od 19. století se zde nacházely tzv. sdílené zahrady, které byly určeny pro lidi převážně z dělnických tříd ke zlepšení životních podmínek. Dle dostupných informací se Nizozemsko a Irsko v souvislosti s prvotním sociálním zemědělstvím inspirovalo křesťanskými principy. V Německu již koncem 19. století existovala první sociální instituce za účelem pomoci lidem. Vznikaly tak další sociální instituce za stejnými účely včetně pracovní integrace. Nicméně po roce 1960 většina institucí byla přebudována na tzv. chráněné dílny a jiné byly uzavřeny. Dle dostupných informací

se některé uzavřené instituce obnovily kolem 80. a 90. let 20. století, kdy se zvyšoval zájem o pomoc znevýhodněným osobám, sílil zájem o životní prostředí, ekologii a o zdravé produkty (Di Iacovo a O'Connor, 2009).

Lze tedy říci, že sociální zemědělství je sloučení dvou již stávajících konceptů dohromady, kterým je výše zmiňovaný pojem „green care“ a koncept multifunkčního zemědělství (Stanovisko EHSV, 2012).

1.2.1 Green care

Tento pojem byl již dříve zmíněn jako hlavní výchozí bod pro sociální zemědělství, se kterým velmi úzce souvisí a doslovným překladem je „zelená péče“ nebo také přímo „zelená léčba“. Green care lze popsat jako široké spektrum aktivit či činností, které se odehrávají na různých místech a je kladen důraz na interakci člověka s přírodou. Podle tohoto konceptu má právě tato interakce obrovský blahodárný vliv na život člověka. Koncept tedy zastřešuje vzdělávací, relaxační, pracovní a terapeutické činnosti (Chovanec et al., 2016). Dle Steininger (2016) si lze pod „green care“ představit všechny aktivity v souvislosti s prvky živé, ale také neživé přírody, díky kterým lze dosáhnout psychického, fyzického, sociálního či pedagogického zlepšení u vybraných cílových skupin lidí. Všechny pozitivní či stimulační prvky, které jsou zde zahrnuty, mají zvýšit nebo alespoň zachovat blahobyt, zdraví a úroveň kvality života lidí. Dle Sempika et al. (2016) spadají do tohoto konceptu také zooterapie či zoorehabilitace, cvičení v přírodě pro terapeutické účely, ekoterapie apod. (viz obr. č. 3).

Obr. č. 3. Green care dle Sempik et al., 2016

1.2.2 Multifunkční zemědělství

Koncept multifunkčního zemědělství ve zkratce MFA byl poprvé vyzdvižen v roce 1992 v Riu de Janeiru po summitu OSN, který pojednával o životním prostředí na základě dokumentu Agenda 21. Přijetím tohoto dokumentu, a to prakticky každým národem, se vytvořilo globální partnerství s cílem zabránit degradaci životního prostředí na naší planetě. Bylo zde předneseno, že zemědělství by mělo mít více funkcí, a to nejen produkovat potraviny, ale také plnit jiné funkce jako například jevit zájem a starost o obnovitelné zdroje, biodiverzitu, krajinu a přispívat také k životaschopnosti venkovských oblastí (Sitarz, 1993). Lze tedy říci, že multifunkční zemědělství velmi úzce souvisí s konceptem sociálního zemědělství (Stanovisko EHSV, 2012) a představuje tři cíle – ekonomický, ekologický a sociální. Ekonomický cíl představuje využívání místních zdrojů, hospodářskou výkonnost a také jistotu výnosů. Do ekologického cíle patří zachování biodiverzity a stabilní fungující ekosystémy a poslední – sociální cíl představuje jisté uspokojení potřeb obyvatel, vytváření nových pracovních míst či zachování venkova a jeho osídlení (Šarapatka, 2006).

1.2.3 Vznik sociálního zemědělství v ČR

V České republice dle Krivošíkové (2011) stojí za zmínku psychiatrický ústav v Bohnicích připomínající prvotní myšlenku sociálního zemědělství, který byl založen již v roce 1903 a měl pro své účely k dispozici statek, kde se mohli vybraní pacienti mimo jiné realizovat v hospodářských či zahradnických činnostech (Hudcová et al., 2019). Přesto, že je v České republice koncept sociálního zemědělství znám již několik let, je stále v počátcích. Důvodem jsou především podmínky před rokem 1989, kdy v tehdejším Československu probíhalo vyvlastňování půdy, přičemž následoval zánik soukromých farem, kde pracovaly převážně celé rodiny, vznikala velká státní zemědělská družstva a probíhala tzv. kolektivizace a intenzifikace zemědělské výroby. Přesto se zdejší zemědělci nevzdávají a zájem o sociální zemědělství u nás narůstá za pomoci mezinárodních projektů a zahraniční inspirace (Chovanec et al., 2015).

Sociální zemědělství, tak jak je prezentováno dnes, se do České republiky dostalo hlavně díky mezinárodnímu projektu Multifunctional Agriculture in Europe (MAiE) v letech 2011 až 2014, kterého se partnersky účastnila i Česká republika. Následně v roce 2015 vznikla Pracovní komise pro sociální zemědělství, zřízena Ministerstvem zemědělství, která jej definovala (Hudcová et al., 2019). V roce 2017

vznikla Asociace sociálního zemědělství z.s., která se stává zastřešující nevládní neziskovou organizací sociálního zemědělství v České republice. Podílí se na organizaci vzdělávacích kurzů, zastává funkce sprostředkovatele služeb mezi zemědělci a poskytovateli sociálních služeb, obchodníky, vytváření podmínek spolupráce apod. (Asociace sociálního zemědělství, nedatováno).

1.3 Sociální zemědělství v zemích EU a ve světě

Sociální zemědělství se po celém světě vyvíjí jinak a v každé zemi se značně liší jeho vývoj, a to hlavně kvůli odlišným sociálním či vzdělávacím systémům, jiné struktuře či úrovni ve zdravotnictví a v neposlední řadě zde hrají také roli kulturní rozdíly. V každé zemi se také ubírá zemědělství různými směry a ovlivňuje tak jeho rozvoj (Chovanec et al., 2015).

Sociální zemědělství v Nizozemsku a Belgii je bráno jako průkopnické a je inspirací mnoha zemí. Nicméně je důležité zmínit, že právě v Nizozemsku byl vznik sociálního zemědělství z iniciativy z obou sektorů zemědělské i zdravotnické sféry, na rozdíl od jiných zemí. V Itálii a v Norsku je sociální zemědělství silně vázáno hlavně na zemědělství, a až následně se připojila zdravotní péče. Naopak v Německu první impulz přišel ze strany zdravotní péče (Care farming UK, 2016).

Proběhlo několik mezinárodních projektů na podporu rozvoje sociálního zemědělství např. již zmíněný projekt Multifunctional Agriculture in Europe v letech 2011-2014 za účelem rozšířit povědomí o sociálním zemědělství. Dalším projektem byl Revitalist v rozmezí let 2017-2020 s cílem posunout rozvoj sociálního zemědělství v Maďarsku (Hudcová et al., 2019). K rozvoji sociálního zemědělství v Evropě také přispěl tříletý projekt Social Farming in Higher Education probíhající v letech 2017 až 2020. Cílem zmíněného projektu bylo zhotovit dostupné materiály pro vzdělávání v oblasti zemědělství, ale i sociálních služeb, tedy o konceptu sociálního zemědělství. Celý projekt je zaštitěn německou neziskovou organizací Thüringer Ökoherz e.V. jehož dalšími spolupracujícími organizacemi jsou:

- České republika – Zemědělská fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a JABOK – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická
- Německo – Hochschule für nachhaltige Entwicklung Eberswalde
- Rakousko – Hochschule für Agrar und Umweltpädagogik
- Norsko – Hogskulen for landbruk og bygdenaeringar ba selskap med begrenset ansvar

-
- Maďarsko – Szent István University

(Social Farming in Higher Education, nedatováno).

1.3.1 Nizozemsko

V Nizozemsku je odhadován nejvyšší počet farem v Evropě propojených s konceptem sociální zemědělství, uvádí se kolem 1100 farem (Elings et al., 2005). Je zde používán termín „Zorgboerderijen“, který je překládán jako „pečující farma“. Lidé, kteří vyhledávají pomoc na těchto farmách jsou z pravidla bráni jako „účastníci“ nikoliv klienti a podílejí se na chodu celé farmy od sběru ovoce a zeleniny až po samotný prodej. Cílem pečujících farem je vyhledat bezpečné prostředí za účelem integrace či rehabilitace (Hassink et al., 2007). Nicméně v Holandsku je sociální zemědělství postaveno na terapeutických základech a účastníci farem v souvislosti se sociálním zemědělstvím nejsou zde zaměstnáváni a nedostávají tedy mzdu za své činnosti, které zde vykonávají (Hassink, 2009). Nizozemsko je také jednou ze dvou zemí, kde existuje Národní centrum podpory pro sociální zemědělství a je inspirací pro ostatní země (Hine et al., 2008). Existuje také zákon, který stanovuje kvalitu zdravotnických zařízení a farmáři spojení se sociálním zemědělstvím jsou povinni ho dodržovat, je také možné získat certifikát „Kwaliteit laat je zien“, který je důkazem o vysoké kvalitě služeb a péče. V Nizozemsku funguje Federace sociálních farem (Federatie Landbouw en Zorg), která má na starosti kontrolu kvality nabízené péče a registraci těchto farem (Federace sociálního zemědělství v Nizozemsku, nedatováno). Obecně je sociální zemědělství v Nizozemsku bráno jako velký přínos, a to hlavně z pohledu diverzifikace zemědělské produkce, vytváření nových příležitostí zisku a také udržení zaměstnanosti přímo pro zemědělce (Hassink et al., 2007).

1.3.2 Belgie

Po roce 2007 je zde datováno přibližně 250 farem v souvislosti se sociálním zemědělstvím a většina z nich jsou rodinné farmy či zahradnické podniky. Belgie je jednou ze dvou zemí v Evropě, kde je sociální zemědělství zaštitěno Národním centrem podpory pro sociální zemědělství (druhou zemí je výše zmíněné Nizozemsko) a vzniklo zde v roce 2004 (Hine et al., 2008). Sociální zemědělství zde není novinkou, existuje tu v různých podobách již řadu let, nicméně v posledních letech vzrostl zájem a následně tak i počet farem. Pečovatelské farmy zde představují většinou nezávislé zahradnické a zemědělské podniky, které nabízejí služby v menším měřítku, přijímají omezený počet lidí, avšak cílové skupiny jsou zde v široké škále (Di Iacovo a O'Connor, 2009).

1.3.3 Itálie

V Itálii se na sociální zemědělství pohlíží převážně jako na sociální družstva s cílem realizovat myšlenku sjednocení podnikání s potřebami sociální integrace (Di Iacovo et al., 2006). Sociální zemědělství bylo v Itálii také upevněno zákonem č. 141 v roce 2015 a jedenáct z dvaceti krajů v Itálii dále upravuje služby sociálního zemědělství za pomoci vyhlášek s regionální platností. Regionální orgány tak nesou odpovědnost za uznání provozu do sociálního zemědělství (Genova, 2020). V Itálii neexistuje žádná kontrolní organizace v programu sociálního zemědělství (Senni, 2016), nicméně již od roku 2011 existuje národní fórum s názvem Forum Nazionale Agricoltura Sociale jako komunita zemědělců zapojených do sociálního zemědělství za účelem sdílení svých zkušeností, která se značně podílí na rozvoji konceptu sociálního zemědělství (Signoriello, 2016). V Itálii je dle dostupných informací odhadovaný počet sociálních farem kolem 700 (Di Iacovo a O'Connor, 2009).

1.3.4 Norsko

Kontrolní organizace pro sociální zemědělství v Norsku je „Mat Mark“, která je také systémem kontroly kvality pro celý zemědělský sektor. Tato organizace vydává certifikace „Inn på tunet“, které jsou vstupenkou pro partnerství s komunitní sociální prací. Certifikace Inn på tunet vyžaduje splnění ekologických, zdravotních, ale i bezpečnostních norem určité kvality, které jsou přísně kontrolovány a obnovuje se každé dva roky (Haugan et al., 2006). Dle dostupných informací se v Norsku nachází asi kolem 400 farem s touto certifikací a mohou tak poskytovat služby spojené se sociálním zemědělstvím. Zpravidla mají provozovatelé sociálních farem vysokoškolské vzdělání v oblastech sociální práce a zemědělství. Nejčastější cílové skupiny v Norsku jsou děti či žáci s různými specifickými potřebami, drogově závislí a lidé obecně znevýhodnění (Sudmann et al., 2017).

1.3.5 Polsko

Sociální zemědělství v Polsku je ve fázi spíše experimentů či prvotních projektů. Na téma sociálního zemědělství je zde velmi málo dostupných informací, minimální literatura, na kterou lze odkazovat a příklady dobré praxe jsou též velmi omezené. V souvislosti se sociálním zemědělstvím Polsko čerpalo inspiraci a zkušenosti z Holandska (Kaminski et al., 2018). Dle dostupných informací lze vyvodit, že sociální zemědělství v Polsku se začíná rozvíjet především kvůli vysokému počtu seniorů, kterému je žádoucí se přizpůsobit a každým rokem se počet razantně zvyšuje. Jsou zde zaznamenány veřejné instituce zabývající se zdravotní péčí, které využívají

přírodu jako prvek terapií, nicméně sociální zemědělství je popsáno v okrese Tuchola s tzv. pečovatelskými farmami, které jsou základem pro rozvoj a tvorbu zavádění dalších projektů sociálního zemědělství v Polsku (Kamiński, 2017).

1.3.6 Německo

Jednotný systém pro sociální zemědělství, který by jej vymezil, neexistuje ani v Německu, a to ani právní, finanční či poradenský. Typickým znakem pomoci znevýhodněným osobám se zde staly chráněné dílny, které vznikaly již po roce 1960 a některé fungují dodnes (Di Iacovo a O'Connor, 2009). Chráněné dílny jsou zastoupeny i zákonem, který je definuje jako systém napomáhající se začleňováním osob s postižením do normálního aktivního života. Platnost je určena lidem, kteří nemají možnost se dostat na otevřený trh práce kvůli svému postižení. Nicméně v roce 2017 vznikl nový zákon, díky kterému je umožněno zdravotně znevýhodněným osobám zakládat sociální podniky, stát se živnostníky a vstupovat tedy na otevřený trh (Neuberger et al., 2006). Nejdůležitější zastřešující organizací v Německu je „Německé pracovní sdružení pro sociální zemědělství“ (DASoL) na portálu www.soziallandwirtschaft.de zaštiťující projekty sociálního zemědělství, podává informace a vytváří vzdělávací programy. Další organizace, které se podílí a zastřešují sociální zemědělství a jeho rozvoj v Německu je „Alma – zemědělství pro všechny lidi s postižením i bez“ s portálem www.netzwerk-alma.de a ASG – zemědělské společnosti na webových stránkách www.asg-goe.de (Rose, 2016). Počet sociálních farem v Německu je odhadován na 160 (Di Iacovo a O'Connor, 2009).

1.3.7 Spojené Království

Na území Spojeného Království jsou používány termíny pro koncept sociální zemědělství „Care farming“ a také tzv. pečující farmy „Care farms“ v souvislosti s tímto konceptem. Tyto termíny se dle dostupných informací začaly objevovat v roce 2005 a je zřejmé, že pár let zpět tomu předcházela a napomohl výzkum spojený s konceptem „Green care“, který v dané zemi probíhal a byl zaměřen převážně na provozování zahradních terapií (Murray et al., 2019). První Národní iniciativa pro koncept sociální zemědělství ve Spojeném království (The National Care Farming Initiative) vznikla v roce 2006 a později byla přejmenována na Care Farming UK v roce 2012. Nyní dle dostupných informací nese název Social farms and gardens. Jedná se o největší podpůrnou organizaci ve Spojeném království nabízející informace, koordinaci činností a aktivit, podporu apod. Aktuální podoba je následkem sloučení dvou neziskových organizací Federation of City Farms a Community

Gardens a původní Care Farming UK (Social Farms & Gardens, nedatováno). Dle získaných informací je ve Spojeném království známo kolem 240 farem spojené se sociálním zemědělstvím (Bragg a Atkins, 2016).

1.3.8 Maďarsko

Počátky sociálního zemědělství skrze vznik prvotních sociálních farem jsou popsány kolem roku 2000, kdy následně vznikl projekt na podporu zakládání a rozšíření těchto farem v roce 2003. Lze říci, že bylo spuštěno několik dalších projektů na podporu sociálního zemědělství a nyní je v Maďarsku popsáno asi 30 farem, kde nachází uplatnění lidé různých cílových skupin, např. je popisováno i terapeutické ježdění. Maďarsko však postrádá legislativní definici sociálního zemědělství a závažným problémem je i chybějící právní ukotvení sociálních farem. Dalším problémem v Maďarsku je prodej zemědělských produktů vyprodukovaných na sociálních farmách (Social Farming in Higher Education, nedatováno). Příkladem sociální farmy v Maďarsku je například ostružinová farma neboli instituce sociální péče v Pécsi, která je dodavatelem ovoce a zeleniny (Care farm blog.hu, 2017)

1.4 Stav sociálního zemědělství v ČR

V České republice je sociální zemědělství stále v počátcích. Průkopnické byly tzv. chráněné dílny na kterých se podílelo tehdejší občanské sdružení, dnes organizace POMOC Týn nad Vltavou. Dle dostupných informací lze říci, že v České republice je zapsáno přibližně 35 farem či podniků, které se ke konceptu hlásí a jsou uvedeny na portálu Asociace sociálního zemědělství (viz obr. č. 4).

Obrázek 4.: Mapa sociálních farem na území České republiky (Zdroj: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/>)

Studie z roku 2017 poukazuje na zásadně vyšší počet subjektů, představuje okolo 100 subjektů v České republice, které lze přiřadit do konceptu sociálního zemědělství a cca 40 farem z celkového počtu koncept již oficiálně i prakticky přijalo (Moudrý et al., 2017).

1.4.1 Typologie farem

Rozdělení typů farem či podniků spojené s konceptem sociálního zemědělství může mít mnoho kritérií a způsobů, a to například dle počtu zaměstnanců, způsobu hospodaření, financování, velikosti podniku, vzniku a dalších mnohých aspektů. Nicméně důležitým aspektem hraje roli, jak jednotlivé subjekty chtějí být přínosem v rámci sociálního zemědělství pro společnost a jejich odlišné cíle (Moudrý et al., 2015). Farmy lze proto rozdělit do tří základních skupin dle svého zaměření. První skupinou jsou subjekty, které se cíleně zaměřují na integraci osob zpět na pracovní trh, proto jsou pro ně cílovou skupinou všechny osoby, které jsou znevýhodněné na trhu práce. Další skupinu tvoří subjekty, které poskytují různé sociální služby, péči, rehabilitaci a terapie, za účelem udržet či zlepšit duševní či fyzický stav klienta a hlavním cílem proto není integrace na trh práce, naopak je tato možnost u klientů minimální. Poslední třetí skupinou jsou subjekty, které se zaměřují na vzdělávání, pro níž jsou cílem převážně děti či široká veřejnost. Nabízí vzdělávací programy či aktivity s cílem zakusit život na farmě, přiblížit zemědělské činnosti, práci a péči se zvířaty apod (Hudcová, 2020).

Je známo, že v České republice jsou tyto tři skupiny vzájemně kombinovány a prolínány, ovšem nejběžnější jsou podniky či farmy druhé skupiny. Je nutno také zmínit zásadní rozdíly subjektů sociálního zemědělství v souvislosti s jejich původním zaměřením. Subjekty, které byly původně zemědělskými podniky a později přidružily nabídku sociálních služeb a pedagogických aktivit, se mohou lišit a projevit se odlišně v organizaci i míře zemědělských činností, pro které je zemědělství stále prioritou, oproti subjektům, které byly sociálními podniky a přibraly zemědělskou složku. Takové podniky mají zpravidla zemědělství jako doplňkovou činnost (Ujj et al., 2021).

1.4.2 Příklady dobré praxe

Za příklady dobré praxe sociálního zemědělství v České republice můžeme každopádně označit Dvůr Čihovice, Biostatek, Toulcův dvůr, Apolenka, z.s., ale i mnoho dalších (Asociace sociálního zemědělství, z.s., nedatováno).

Dvůr Čihovice

Nachází se v Jihočeském kraji a jedná se o součást neziskových organizací Pomoc Týn nad Vltavou, z.s. a Domov sv. Anežky, o.p.s. v podobě farmy, která si říká Dvůr Čihovice. Je vedena panem Jiřím Netíkem mladším, který vytváří spolupráci s dalšími sociálními podniky a podporuje hlavní myšlenku sociálního zemědělství. Dvůr Čihovice nabízí různé způsoby integrace, pracovní rehabilitace, sociální služby a také možnost pracovat v tzv. chráněných dílnách (Dvurcihovice.cz, nedatováno). Je důležité podotknout, že ve Dvoře Čihovice je zemědělské hospodaření orientováno na živočišnou i na rostlinnou výrobu, produkci kravského mléka, chov koní, ovcí, krav a koz, ale také na chov ryb v Čihovském rybníku. Pořádá také vzdělávací programy pro školy a školky (Asociace sociálního zemědělství, nedatováno). Hlavní cílovou skupinu zde tvoří osoby se zdravotním postižením, avšak jsou zde poskytovány služby pro:

- osoby se zdravotním postižením
- osoby s tělesným postižením
- osoby s duševní nemocí
- osoby s mentálním postižením
- osoby se smyslovým (zrakovým, sluchovým) postižením
- osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané
- příslušníci národnostních menšin a marginalizovaných společenství
- osoby pečující o malé děti do 10 let
- uchazeči o zaměstnání a zájemci o zaměstnání a neaktivní osoby ve věku 55–64 let.

(Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2022)

Biostatek

Jedná se o ekologicky hospodařící farmu, která se rozkládá na 11 ha luk a pastvin a může se pyšnit i okolo 4 ha vysokokmenných sadů. Farma se soustředí na produkci ovčího mléka a sýrů, ovocných moštů, marmelád a také je známa pro svou pálenici (Biostatek, 2022). Najdeme ji v Karlovarském kraji a majitelem je Mgr. Vojtěch Veselý. Biostatek nabízí zázemí pro sociálně zemědělské aktivity, terapeutické a vzdělávací programy, které zajišťuje nezisková organizace AREA viva, z.s. a ve svém provozu zaměstnává různé cílové skupiny sociálního zemědělství, přijímá dobrovolníky v rámci Evropské dobrovolné služby a také nabízí možnost stáže (AREA viva, z.s., 2009).

Venkovská škola Bludička

Nachází se v Moravskoslezském kraji v Obci Bludovice, spadající pod město Nový Jičín a jedná se o spolek v podobě zemědělského hospodářství s chovem koní a Valašských ovcí. Venkovskou školu Bludičku vedou manželé Žitníkovi, kteří zde vybudovali faremní prostředí s nabídkou různorodých aktivit a činností ve venkovském prostředí se sdílenou myšlenkou, která představuje propojení člověka s přírodou, odpovědnost za životní prostředí a krajinu a v neposlední řadě představuje veškerou péči o zvířata. Farma nabízí různé možnosti terapie – pracovní terapie, aminoterapie a také hiporehabilitace (Občanské sdružení Bludička, nedatováno). Dále podporuje aktivity za účelem sociální integrace a jejího rozvoje a soustředí se převážně na tyto hlavní činnosti:

- vytváření vhodných podmínek pro celoroční činnost jezdeckého oddílu
- pořádání pobytů pro děti a mládež na usedlosti Bludička
- pořádání zájmových kurzů pro dospělé
- pořádání programů pro rodiny s dětmi, školy, školky a organizace pracující s dětmi, mládeží, rodinami, hendikepovanými lidmi a seniory
- v rámci možností nabízí program osobám se specifickými potřebami a přirozenou formou je integruje do aktivit spolku
- účastní se chovatelských výstav a akcí zaměřených na podporu chovu koní a dalších domácích a hospodářských zvířat
- účastní se akcí podporujících ochranu přírody a udržitelný rozvoj venkova
- spolupracuje s jinými subjekty umožňujícími naplnit účel existence spolku

(Asociace sociálního zemědělství, nedatováno)

1.5 Cílové skupiny

Sociální zemědělství skrze své činnosti a aktivity v oblasti zemědělství představuje vhodné prostředí a zázemí pro zdravotně či sociálně znevýhodněné osoby, ale je zde zahrnuta i široká veřejnost. Je nástrojem inkluze, pracovní integrace, rehabilitace, terapie, vzdělávání, a proto pokrývá širokou škálu cílových skupin s různorodými specifickými potřebami ať už dočasnými nebo trvalými, a to za účelem zlepšit či udržet tak jejich stav. Cílové skupiny se různí, a to skrze různé typy sociálních služeb, které jsou poskytovány v podnicích či na farmách. Některé sociální farmy se také mohou zaměřovat jen na vybranou cílovou skupinu (Hudcová, 2015).

Aktivity cílových skupin se odvíjejí dle jejich zařazení a můžeme je tak rozdělit do tří skupin. Nicméně je známo, že v praxi se tyto tři skupiny aktivit navzájem prolínají. První skupinou je integrační zaměstnávání, kdy jsou osoby z cílových skupin zaměstnávány skrze různé pracovní poměry. Zejména se jedná o propojení dvou technik, kdy osoby cílových skupin nejprve projdou pracovní terapií či rehabilitací a na základě absolvování získávají pracovní poměr. Druhou skupinou jsou sociální a terapeutické služby, které jsou realizovány na sociálních farmách pod dohledem registrovaného poskytovatele sociálních služeb. Takové služby jsou poskytovány bezplatně a s řádnou indikací. Nicméně je známo, že v České republice také můžeme najít různé druhy terapií za komerční cenu (animoterapie, zoorehabilitace), avšak tyto aktivity nepodléhají žádným indikacím. Třetí skupina představuje vzdělávání a ostatní činnosti, kdy se jedná zejména o jednorázové navštívení farmy za účelem poznání či představení života na venkově a nejde tedy o terapeutické účely v dlouhodobé spolupráci. Nicméně tato skupina je nejhůře vymežitelná (Moudrý et al., 2015).

Dle dostupných informací jsou do cílových skupin zařazeni lidé se zdravotním postižením, bývalí vězni, senioři, děti, mládež se zvláštními potřebami, lidé trpící autistickým spektrem, uprchlíci, etnické menšiny a mnoho dalších. Další skupinou jsou také „lidé se speciálními potřebami“. Tato skupina zahrnuje například osoby, které trpí posttraumatickým stresem, byly oběťmi různého typu násilí, trpí depresemi, poznamenané užíváním návykových látek, sociálně vyloučené, znevýhodněné nízkým vzděláním apod. V sociálním zemědělství také mohou být zapojeni lidé s více potvrzenými diagnózami současně, například osoba drogově závislá a zároveň trpící depresemi. Každá cílová skupina má své specifické znaky a také potřeby, které jim pomáhají zvládat každodenní problémy, výzvy a zlepšují tak kvalitu jejich života. Nicméně každý klient je jiný a musí se k němu přistupovat individuálně (Ellings, 2012).

„Sociální vyloučení je chápáno zejména jako vyloučení z trhu práce. Člověk bez práce je vyřazen z řady jinak běžných aktivit, dochází i k jeho prostorové izolaci, může získat pocit zbytečnosti a jeho identita, v moderní společnosti tak úzce spojená s místem v dělbě práce, se stává pochybnou. Navíc nedostatek finančních prostředků může vést ke kriminálnímu chování“ (Bargel, Mühlpachr, 2010, str. 35).

V České republice dle Pracovní komise (2015) lze rozdělit cílové skupiny celkem do čtyř kategorií:

Osoby znevýhodněné na trhu práce

Patří sem osoby, které jsou uvedené v zákoně č. 435/2004 Sb., který pojednává o zaměstnanosti, a to hlavně v § 67, kde je konkrétně popsáno i zaměstnávání osob se zdravotním postižením, kterým je poskytována zvýšená ochrana na trhu práce. Dle §104 téhož zákona sem spadají osoby, které jsou přednostně zařazeny do využívání jednotlivých nástrojů aktivní politiky o zaměstnanosti a jedná se tak o cílové skupiny sociálního zemědělství (Zákon o zaměstnanosti, 2010).

Dle Chovance (2015, str. 11) sem řadíme následující osoby:

- *dlouhodobě evidovaní uchazeči o zaměstnání (déle než 5 měsíců)*
- *uchazeči do 30 let věku včetně absolventů škol bez praxe*
- *uchazeči pečující o dítě do 15 let věku*
- *uchazeči starší 50 let věku*
- *osoby se zdravotním postižením*
- *ženy vracející se z mateřské nebo rodičovské dovolené*
- *uchazeči, u kterých je důvodný předpoklad dlouhodobé evidence*
- *uchazeči, kterým je potřeba věnovat zvýšenou péči z jiného důvodu*
- *bránícího jejich vstupu na volný trh práce, např. ohrožení sociální exkluzí z důvodu setrvávání v dlouhodobé nezaměstnanosti*

Do této skupiny také patří osoby se zkušeností s návykovými látkami, mladiství, kteří opouštějí ústavní zařízení, oběti násilí apod. (Komora sociálních podniků, 2014).

Uživatelé sociálních služeb u registrovaných poskytovatelů

Tuto kategorii zaštiťuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kde pojednává o osobách, resp. o klientech jednotlivých typů sociálních služeb. Tento zákon také definuje osobu se zdravotním postižením, kdy je chápáno zdravotní postižení jako mentální, tělesné, smyslové, duševní či kombinované postižení a dopady mohou nebo mají za následek osobu závislou na pomoci druhé osoby (Zákon o sociálních službách, 2010). V této kategorii je nutno odlišit služby pro klienty, které souvisejí s trhem práce (například sociálně terapeutické dílny či pracovní rehabilitace atd.) na rozdíl od služeb, kde je tolerována terapeutická složka aktivit (Asociace sociálního zemědělství, nedatováno).

Cílové skupiny v ESIF a ostatních projektů

Jedná se o Evropský strukturální a investiční fond, který je rozdělen do pěti odlišných fondů a všechny spadají pod působnost nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 1303/2013. Realizace a financování konceptu sociálního zemědělství je tedy možná prostřednictvím tohoto fondu (ESIF, nedatováno).

„Pokud stojí na prvním místě registrovaný poskytovatel sociálních služeb, nebo potřebami dané lokality, např. dlouhodobě nezaměstnaní v případě větších zemědělských podniků. Potom záleží na typu projektu z ESIF a dalších fondů, ze kterých čerpá organizace podporu“ (Moudrý et al., 2015, str. 6).

Patří sem tedy osoby, které jsou součástí spolupráce na různých dílčích projektech různých forem vyhlášených v kruhu dotačních programů skrze instituce a donátory. Jsou zde podporovány cílové skupiny, které lze připojit do daného projektu a musejí být vždy specifikovány kvůli žádosti o finanční podporu projektu (Asociace sociálního zemědělství, nedatováno).

Široká veřejnost

Poslední kategorie zahrnuje seniory, dospělé osoby, mládež a v neposlední řadě také děti. Všechny výše uvedené osoby jsou zapojeny do vzdělávacích aktivit skrze vzdělávací instituce a jiné organizace, spadají sem také volnočasové aktivity, které jsou organizovány na venkově v rámci multifunkčního zemědělství. Zapojení široké veřejnosti ve venkovských oblastech je velmi důležité, a to především pro rozvoj regionu v souvislosti s komunitně vedeným místním rozvojem (Asociace sociálního zemědělství, nedatováno).

1.5.1 Nejběžnější cílové skupiny sociálního zemědělství v ČR

Dle Matouška (2003) může člověk kvalitně existovat pouze, když je součástí nějaké skupiny, komunity či dokonce více skupin najednou. Lidská potřeba někam patřit, na něčem se podílet, sdílet, vytvářet a rozvíjet se je součástí každé lidské bytosti. *„Jen ve výjimečných případech člověk dobrovolně opouští své společenství, aby se ponořil do samoty – jako světec nebo jako šílenec“ (Matoušek, 2003, str. 153).*

Osoby se zdravotním postižením

Dle Moudrého et al., (2015) nejpočetnější cílovou skupinu v sociálním zemědělství zastupují osoby právě se zdravotním postižením. Do této skupiny patří osoby s tělesným či pohybovým postižením, které zpravidla doprovázejí různé zdravotní komplikace. Dalšími druhy zdravotního postižení jsou smyslové (nevidomí), mentální

(Downův syndrom, autismus) a duševní postižení (posttraumatický stres, deprese, schizofrenie) či je dokonce známo kombinované postižení (Matoušek et al., 2007).

Osoby s mentální poruchou

Osoby vyhledávají pravidelnost režimu, a to nejen denního, ale i toho nočního. Mají snahu rozvíjet své dovednosti, avšak bývají zdrženliví, stydliví a trvá jim si zvyknout a přijmout nová prostředí. Dle dostupných informací například osoby trpící onemocněním autistického spektra potřebují soubor lékařských, sociálních, ale i vzdělávacích služeb. Je prokázáno, že tito lidé dávají přednost stálosti a rutině oproti změnám a nepředvídatelnostem. Dle studií by mohly činnosti sociálního zemědělství osoby s autismem připravit na různé změny, například střídáním činností, avšak ve stálém prostředí farmy (Torguati et al., 2019).

Působivou filozofií mají také tzv. Camphillské komunity, které vytváří a nabízí ubytování, pracovní možnosti, a to v souvislosti se zemědělskými činnostmi a aktivitami převážně pro osoby s mentálním postižením (McKanan, 2020).

Osoby s duševními problémy

Studie dle Gorman a Cacciatore (2020) ukazují, že kontakt se zvířaty a obecně činnosti na sociálních farmách vedl osoby s duševními problémy (bulimie, obezita, úzkost, deprese apod.) ke zlepšení jejich stavu a přijetí správného přístupu k potravinám a stravování obecně (konzumace kvalitních potravin, konec nadměrnému přejídání, péče o své tělo). Jiná studie uvádí, že fyzické i psychické problémy osob se za pomoci animoterapie, zemědělské činnosti a pobytu v přírodě výrazně zlepšily, docházelo tak ke zvýšení duševního zdraví, zlepšení koordinace těla či zvládnutí emočních stavů (Tracey et al., 2021). Pracovní terapie byla v literatuře též popsána jako přínosná pro některé klienty s duševními problémy, kteří se starali o zvířata na farmě a získali tak svou rutinu (Berget, 2007).

Senioři

Je známo, že senioři se často cítí osamělí a hledají tak cestu k užitečnosti a pocitu být potřební. Mění se u nich sociální vnímání, jsou známy fyzické a psychické změny, které jsou nezvratné. Zemědělské aktivity a činnosti v souvislosti se sociálním zemědělstvím nabízí pro seniory různé terapeutické techniky či integraci. Nicméně u této cílové skupiny je důležité dbát na určení limitů a nižší pracovní nasazení, a to kvůli jistým fyzickým, ale i psychickým omezením (Hudcová et al., 2018).

Osoby se závislostí na drogách či jiných návykových látkách

Dle Moudrého et al., (2015) druhou nejpočetnější cílovou skupinou, které jsou poskytovány služby sociálního zemědělství jsou osoby drogově závislé a také dlouhodobě nezaměstnaní. Tato skupina zahrnuje všechny osoby, které mají problémy se závislostí, a to bez rozdílu věku, pohlaví či náboženství (Kalina, 2003). Studie dokládají, že pobyt na sociálních farmách značně pomáhá změnit životní styl klientů a následně si ho udržet, a to z důvodu režimu a pravidelnému stravování kvalitními potravinami, kdy nastává obnovení péče o sebe a své zdraví (Gorman, Cacciatore, 2020). Jiná studie předkládá informace, že osoby se závislostí na drogách se na sociálních farmách cítí v bezpečí a více motivovaní, narůstá zde podpora navzájem s jinými klienty a nastává u nich pocit užitečnosti (Elings et al., 2011).

Osoby po výkonu trestu odnětí svobody

Dle Matouška et al., (2007) je společnost od osob s trestem odnětí svobody chráněna po dobu výkonu trestu, nicméně může to mít později za následek sociální exkluzi. Začlenění zpět do běžného života, který je již mnohdy změněn, také vlivem ztráty pracovní aktivity, kontaktů a vztahů je pro tyto osoby velmi obtížné (Blatníková, 2004). Osoby po výkonu trestu odnětí svobody se tedy často stávají dlouhodobě nezaměstnanými (Matoušek, 2007), což je dle Moudrého et al., právě druhou největší cílovou skupinou sociálního zemědělství.

Dobrovolnictví

Dle literatury je známo, že země s nepřerušným vývojem demokracie, kterými jsou Nizozemsko, Kanada, USA či Velká Británie využívá dobrovolníky vlastně v každém sektoru sociálních služeb, mnohdy několikanásobně překračují počet klientů. Dobrovolníky se zpravidla stávají studenti, kteří chtějí pracovat v oboru, nezaměstnaní lidé, „ženy v domácnosti“, senioři, kteří chtějí produktivní nebo obecně lidé, kteří vyhledávají kontakt s jinými lidmi (Matoušek, 2003). V ČR roku 2003 byl také vydán zákon 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě (zákon o dobrovolnické službě, 2010).

2 Cíl práce a stanovení hypotéz

Cílem diplomové práce bylo definování specifik a potřeb cílových skupin klientů sociálního zemědělství v České republice. V rámci práce bylo vybráno několik klíčových cílových skupin zapojených do konceptu sociálního zemědělství. Dále byla sbírána data pro vyhodnocení specifik a potřeb vybraných cílových skupin klientů.

Data byla vyhodnocena pomocí kvalitativních (za použití software NVIVO) i kvantitativních metod (za použití software GOOGLE FORMS).

Součástí práce jsou zpracované informace z vědeckých databází, a to ze zahraniční i české literatury, obohacené o zpracované dotazníky, které mají za účel přiblížit problematiku cílových skupin klientů a jejich potřeb například na základě vhodných a nevhodných činností a zároveň zahrnují celkový průzkum sociálním zemědělstvím v České republice. Tato studie může pomoci blíže pochopit potřeby klientů cílových skupin sociálního zemědělství a následně vylepšit podmínky pro jejich pracovní i sociální začlenění do běžného života.

Pro tuto diplomovou práci byly stanoveny tři hypotézy, které budou následně díky výsledkům vyvráceny či potvrzeny a jsou následující:

Hypotéza č. 1: Zapojení osob se specifickými potřebami je přínosné jak pro tyto osoby, tak pro sociální podniky.

Hypotéza č. 2: Není potřeba přizpůsobit prostředí sociální farmy osobám z cílových skupin, avšak je důležité k těmto osobám přistupovat individuálně, respektovat jejich potřeby a limity.

Hypotéza č. 3: Nelze sestavit přesný seznam vhodných a nevhodných zemědělských činností pro jednotlivé cílové skupiny sociálního zemědělství.

3 Metodika

Literární teoretická část diplomové práce byla zpracována na základě prostudované literatury, a to české i zahraniční. Dále byly analyzované odborné články a důvěryhodné internetové zdroje, které se týkaly dané problematiky.

K dosažení cíle mé diplomové práce byla součástí práce také empirická část, realizována za pomoci kvantitativního i kvalitativního výzkumu. Takový výzkum se nazývá kombinovaný či smíšený. Jedná se o propojení obou již zmíněných výzkumných metod, a to z důvodu zkvalitnění, obohacení a dosažení vyšší úrovně výzkumu.

Byly stanoveny tři hypotézy, které budou následně díky výsledkům mé diplomové práce vyvráceny či potvrzeny.

3.1 Kvantitativní výzkum

Dle autora Kozla et al. (2011) se jedná o výzkumnou metodologii, která má za účel získat číselně měřitelná data, snaží se tedy kvantifikovat. Nabízí také možnost zobecnění výsledků, vložení výsledků do tabulek a grafů a nabízí tak spolehlivá a jasná data.

3.2 Kvalitativní výzkum

Dle Hendla (2008) lze popsat kvalitativní metodu výzkumu jako hlubší rozebrání a porozumění zkoumané problematiky. Není stanovena jednotná definice z důvodu širokého pojmu, nicméně tato výzkumná metoda je využívána převážně v případě, kdy kvantitativní výzkum nespĺňuje účel. Teorie pro výzkum v tomto případě vznikají během šetření, nikoli na počátku. Neexistuje ucelený uznaný postup a způsob, jak zhotovit či stanovit přesná pravidla kvalitativního výzkumu.

3.3 Sběr dat

Výzkumná část byla respondentům rozeslána pomocí dotazníkového šetření elektronickou formou za pomoci vygenerovaného odkazu, a to ve dvou variantách dotazníků dle zaměření. Respondenti byli předem informováni telefonicky a obeznámeni s výzkumem, na základě souhlasu, byl následně dotazník odeslán na emailovou adresu respondenta. Účast na výzkumu byla zcela dobrovolná a anonymní.

Dotazníkové šetření oslovilo kolem 100 respondentů. První dotazník oslovil přibližně 50 respondentů s návratností 18 odpovědí (36 %). Druhý dotazník poptával odpovědi též okolo 50 respondentů, z nichž byla návratnost 16 odpovědí (32 %).

Celkem tedy bylo osloveno kolem 100 respondentů a návratností 34 odpovědí, tedy 34 %.

3.4 Analytická jednotka

Výzkumnou jednotkou byli dva typy respondentů odlišně zaměření, avšak v souvislosti s konceptem sociálního zemědělství. V první řadě ti, kteří provozují či zastupují organizace, farmy, podniky a sdílí filozofii sociálního zemědělství a druhou výzkumnou jednotkou byli odborní pracovníci pracující s osobami se specifickými potřebami.

Dotazníkové šetření se zaměřilo na respondenty z celé České republiky na základě přijetí či společné filozofie konceptu sociálního zemědělství, jednalo se o online formu dotazování. Bylo vycházeno ze seznamu sociálních farem na portálu Asociace sociálního zemědělství. Nebyl brán ohled na pohlaví, věk ani na výši vzdělání dotazovaného.

3.5 Konstrukce dotazníku

Výzkumná část byla rozdělena na dvě varianty dotazníku s odlišným zaměřením, avšak v návaznosti na koncept sociálního zemědělství. Oba dotazníky obsahovaly uzavřené i otevřené otázky.

První dotazník plnil účel průzkumu a získat přehled obecných informací jako je právní forma subjektů, forma hospodaření, zajišťování psychosociální podpory, integrace osob cílových skupin, mimoprodukční aktivity, zhodnocení problematiky cílových skupin sociálního zemědělství a také otázky na škále od 1 do 10 za účelem zjištění určitých přínosů a důležitosti na základě mínění respondentů.

Druhý dotazník byl směřován k odborným pracovníkům v oblasti sociálního zemědělství a podílejí se na práci s osobami z cílových skupin. Výsledky druhého dotazníku mají představit klíčové cílové skupiny a přiblížit specifické rysy a potřeby. V neposlední řadě nastínit vhodné a nevhodné činnosti pro jednotlivé cílové skupiny, upřesnit důležitost přítomnosti odborného pracovníka a popsat jeho povinnosti a náplň práce.

3.6 Zpracování výsledků

Odpovědi na otázky z prvního dotazníkového šetření pro kvantitativní výzkum, byly shromážděny, zpracovány a vyhodnoceny za pomoci programů Google Forms, Microsoft Word a Microsoft Excel do podoby tabulek a grafů. Tato část má i

statistickou analýzu za pomoci metody Medián, kdy u otázek na škále od 1 do deseti byla vyhodnocována statistická střední hodnota četnosti.

Druhý dotazník, tedy odpovědi na základě otevřených otázek s možností rozsáhlé odpovědi dotazníkového šetření plní účel kvalitativní metody výzkumu. U této varianty výzkumu byla využita technika otevřeného kódování. První fáze kódování představuje pečlivé pročtení a přepsání odpovědí do správného pravopisného tvaru. Následuje třídění a seskupení všech dat a konečné rozřídění do klíčových kategorií za pomoci softwaru Nvivo. Každá takto vyhodnocená kategorie byla podložena doslovnými citacemi respondentů a rozebrána na základě všech shromážděných odpovědí. Část otázek z druhého dotazníku bylo vyhodnocena též za pomoci programů Google Forms, Microsoft Word, Microsoft Excel, a to do podoby grafů a tabulek. Všechny výsledky jsou vyhodnoceny anonymně a není uveden žádný bližší popis respondentů.

4 Výsledky

Výsledky jsou rozděleny na dvě kapitoly. První kapitola – otazníkové šetření 1. je rozdělena do čtyř částí. První část výsledků rozebírá obecnější informace o subjektech zapojených do konceptu sociálního zemědělství v rámci průzkumu. Druhá část se zaměřuje na integrační zaměstnávání, třetí část výzkumu představuje sociální sféru a čtvrtá část analyzuje odpovědi respondentů na škále od 1 do 10 dle důležitosti tvrzení.

Druhá kapitola – dotazníkové šetření 2. zahrnuje 2 části. První část se zaměřuje na cílové skupiny z pohledu odborných pracovníků, jejich náplň práce a čas strávený na sociálních farmách, zatímco část 2. se zabývá klíčovými cílovými skupinami a jejich specifickými rysy, znaky a potřebami na základě vhodných a nevhodných zemědělských činností sociálního zemědělství.

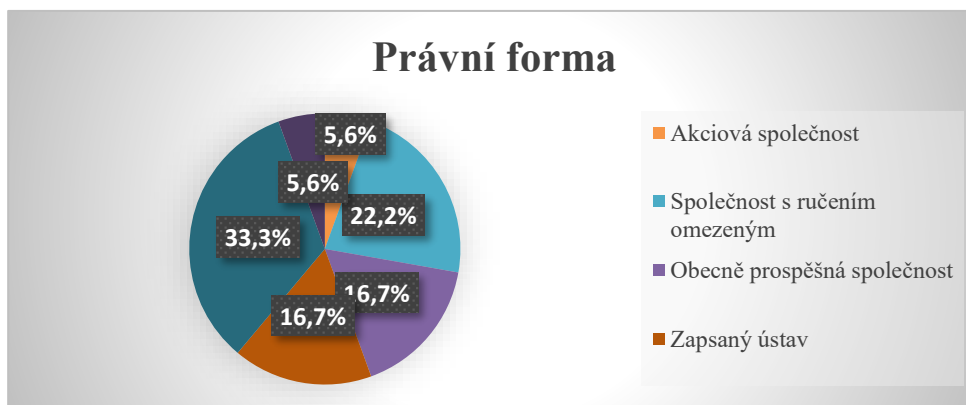
Dotazníkové šetření 1.

První část výzkumu

Otázky od č. 1 –č. 13 se týkají obecných informací o subjektech sociálního zemědělství jako je forma hospodaření, pěstování rostlin, chov zvířat, celková rozloha, počet stálých zaměstnanců, prvovýroba či další zpracování produktů a mimoprodukčními aktivitami. Analýza má převážně povahu průzkumu.

Otázka č. 1 v dotazníkovém šetření se zabírala právní formou subjektů sociálního zemědělství. Nejvyšší zastoupení právní formy představoval Zapsaný spolek, který respondenti uvedli ve většině případů (viz graf 1.). Z 18 odpovědí byl uveden celkem 6x, druhé místo představovala Společnost s ručením omezeným (uvedena 4x) a třetí místo zastupovala Obecně prospěšná společnost současně se Zapsaným ústavem, kde tak bylo uvedeno 3x u obou forem (viz tabulka č. 1).

Graf č. 1: Zastoupení právních forem

Tabulka č. 1: Výčet právních forem subjektů

Varianty odpovědí	Výsledky
Zapsaný spolek	6
Společnost s ručením omezeným	4
Obecně prospěšná společnost	3
Zapsaný ústav	3
Družstvo	1
Akciová společnost	1

Otázka č. 2 se soustředila na zjištění celkové rozlohy hospodářství, podniku či subjektu sociálního zemědělství. Respondenti měli na výběr ze 7 možností rozřazení na základě celkové rozlohy svých nebo zastupujících subjektů. Nejčastěji byla uvedena odpověď 10–50 ha, kdy tuto možnost zvolilo 7 z 18 respondentů, což činí celkem 28 % z celkového počtu (viz tabulka 2.). Dvě z nabízených možností nebyly využity vůbec (50-100 ha, 100-500 ha) a nejnižší nabízená hodnota společně s tou nejvyšší byla zvolena v obou případech pouze jedenkrát (viz graf 2.).

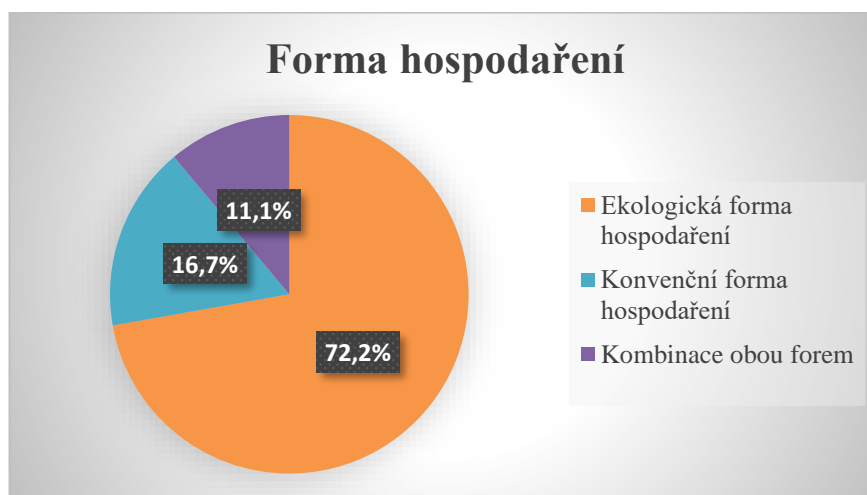
Graf č. 2: Celková rozloha dle hektarů**Tabulka č. 2: Početní zastoupení u jednotlivých odpovědích**

Možnosti	Počet zastoupení
0-1 ha	1
1-5 ha	4
5-10 ha	5
10-50 ha	7
50-100 ha	0
100-500 ha	0
500 a více hektarů	1

Otázka č. 3 se zabývala formou hospodaření jednotlivých subjektů. Respondenti volili ze 3 možností, kterými byla ekologická, konvenční či kombinovaná

forma hospodaření. Nejvyšší zastoupení představovala ekologická forma hospodaření, jež uvedlo jako odpověď 13 z 18 dotazovaných— procentuální zastoupení činí 72,2 % (viz graf 3.). I přesto, že sociální zemědělství využívá ve velké míře ekologickou formu hospodaření, a to na základě velkého počtu činností, které se mnohdy provádí ručně, jsou co nejvíce spjaty s přírodou, udržitelností a také slouží například jako terapie, má jisté zastoupení v sociálním zemědělství i konvenční forma hospodaření. Konvenční přístup využívají celkem 3 respondenti (16,7 % z celkového počtu) a 2 z 18 respondentů uvedlo, že provozují kombinovanou formu hospodaření, tedy kombinaci ekologického i konvenčního hospodaření (11,1 %). Jeden z respondentů navíc uvedl, že v jeho případě ekologická forma představuje v procentuálním zastoupení 40 % a 60 % naopak zastává forma konvenční.

Graf č. 3:Formy hospodaření

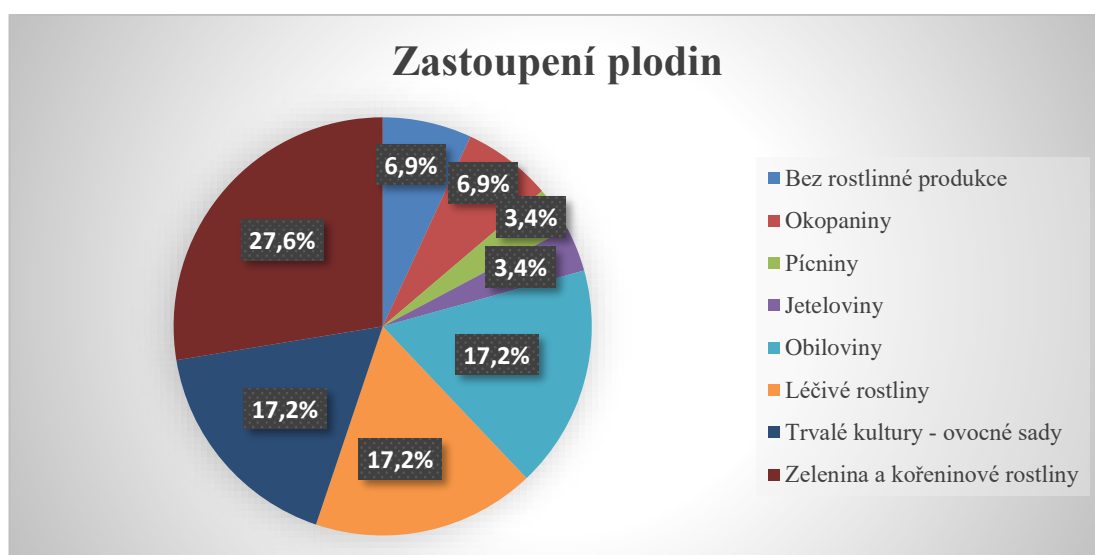
Otázka č. 4 měla za úkol přiblížit rostlinnou produkci podniků sociálního zemědělství. Pouze 2 respondenti uvedli, že rostlinnou produkci nemají. Zbytek dotazovaných uváděl převážně běžně pěstované plodiny. Jednalo se o plodiny pěstované na orné půdě i o trvalé kultury (ovocné sady). Respondenti uváděli v zastoupení plodin obiloviny (pšenice, kukuřice a pohanka) na výměře od 3 do 6 ha. Další zmiňovanou skupinou byly okopaniny (brambory) s výměrou 3-6 ha, jeteloviny na ploše od 3-5 ha, píceiny (ječmen krmný) na výměře od 2-4 ha, zeleninu a kořeninové rostliny na ploše od 1 do 6 ha a léčivé rostliny (máta, levandule) na ploše od několika pár metrů až po 2 ha. Nejvyšší zastoupení pěstovaných plodin měla jednoznačně zelenina a kořeninové rostliny, tato možnost se vyskytovala v odpovědích celkem 8x. Druhou nejčastější odpovědí byly bez pochyby obiloviny, léčivé rostliny

a trvalé kultury (ovocné sady), které se stejným počtem uvedení objevily v odpovědích celkem 5x.

Tabulka č. 3: Pěstované plodiny

Zastoupení plodin	Počet uvedení	výměra
Bez rostlinné produkce	2x	-
Okopaniny	2x	3-4 ha
Pícniny	1x	2-4 ha
Jeteloviny	1x	3-5 ha
Obiloviny	5x	3-6 ha
Léčivé rostliny	5x	600m – 2 ha
Trvalé kultury – ovocné sady	5x	3-4 ha
Zelenina a kořeninové rostliny	8x	1-6 ha

Graf č. 4: Procentuální zastoupení pěstovaných plodin

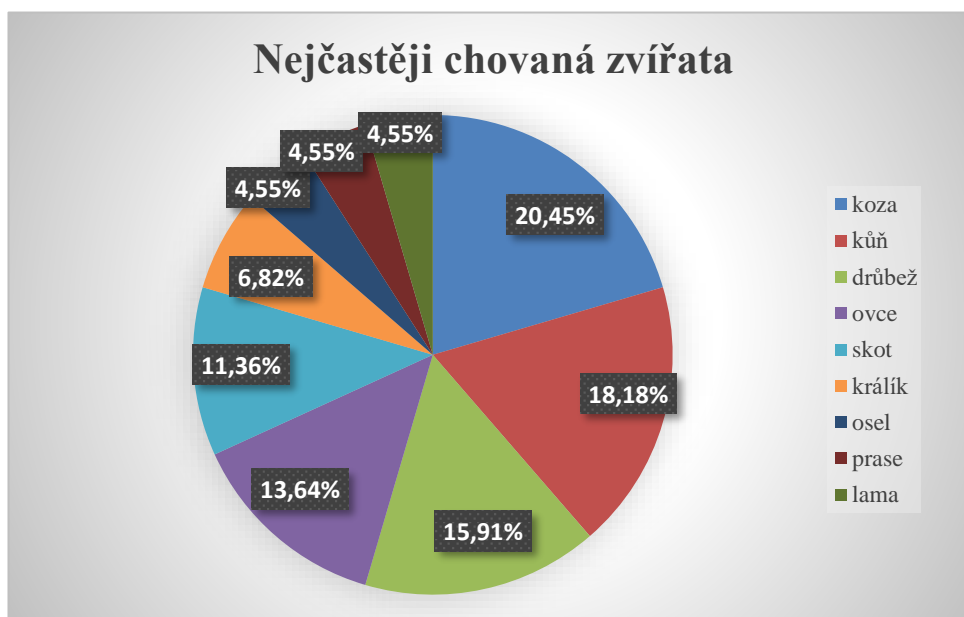
Otázky č. 5 a 6 se zaměřovaly na chov zvířat, a to i pro terapeutické účely. Jako nejčastěji chovaný druh byla uvedena koza, tento druh se objevil v odpovědích celkem 9x. Počet koz na jeden subjekt byl různý, stejně tak se počet i u jiných zvířat téměř vždy lišil (viz tabulka 4). Jednoznačně byl chov skotu vyhodnocen jako chovaný v největších počtech. Na tyto otázky také 2 respondenti odpověděli záporně, že žádná zvířata nechovají.

Tabulka č. 4: Chovaná zvířata a jejich počet

Chovaný druh	Uváděný počet jedinců (ks)
skot	60, 8, 1, 5, 20, 600, 50, 1

drůbež (krůta, slepice, kachna, husa, perlička)	30, 20, 5, 4, 45, 30, 40
kůň	3, 5, 2, 33, 5, 5, 1, 10,
osel	1, 1
prase	2, 2
ovce	10, 20, 40, 25, 20, 4
koza	5, 8, 10, 10, 15, 20, 2, 120, 3
králík	15, 30, 1
lama	2, 1

Graf č. 5: Nejčastěji chovaná zvířata

K otázce zabývající se chovem zvířat pro terapeutické účely respondenti ve vyšší míře odpověděli, že chovají zvířata za těmito účely (viz graf 6.) Dle odpovědí respondentů byl označen kůň za nejčastěji chované zvíře právě pro terapeutické účely, následovala zvířata jako poník, osel, lama, pštros, koza, prase a králík.

Graf č. 6: Zvířata chovaná za terapeutickým účelem

Je důležité upozornit, že část respondentů také upozornila na skutečnost, že berou všechna svá zvířata za terapeutická (16,6 %).

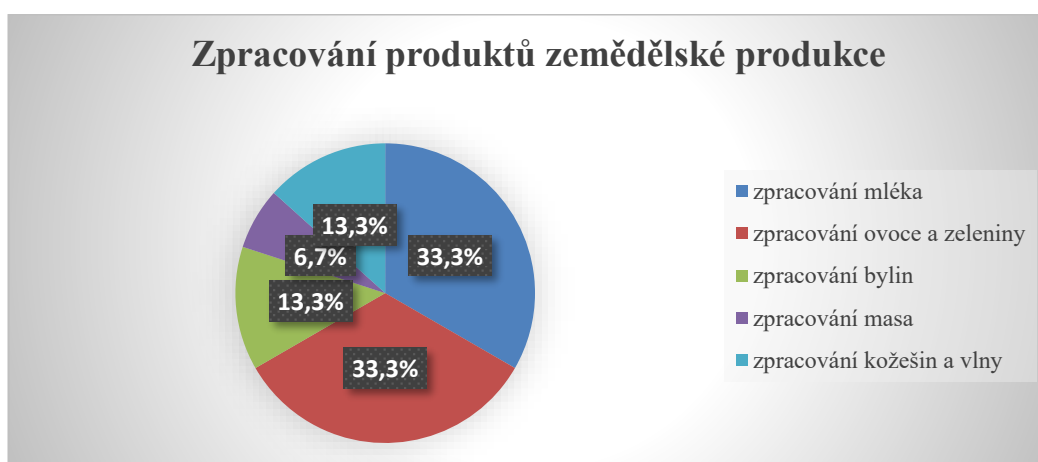
Otázka č. 7 zkoumala, zda se subjekty soustředí pouze na prvovýrobu či i na další zpracování zemědělských produktů. Přesně polovina respondentů uvedla, že se soustředí na prvovýrobu a druhá polovina uvedla, že i na další zpracování produktů (viz graf 7.)

Graf č. 7: Prvovýroba a další zpracování produktů

Nejvíce respondenti uváděli, že se jejich podniky soustředí především na zpracování mléka (33,3 %) a zpracování ovoce a zeleniny (33,3 %), (viz graf 8.). Dle analýzy odpovědí z produkce mléka jsou vyráběny sýry, jogurty, tvaroh apod. Výrobky ze zpracování ovoce a zeleniny byly uváděny nejvíce mošty, šťávy, sirupy a džemy. Zpracování masa se objevilo v odpovědích jen jednou (6,7 %), zatímco zpracování kožešin a ovčí vlny (13,3 %) se objevilo celkem 2x, stejně tak i zpracování bylin (13,3 %) U zpracování bylin je také potřeba říci, že respondenti uváděli zpracování za účelem olejů a mastí, ale i jako přísadu do šťáv a sirupů.

Graf č. 8: Zpracování produktů zemědělské produkce

Otázka 8. se týkala mimoprodukčních aktivit, kdy 72,2 % respondentů odpovědělo, že provozují mimoprodukční aktivity, zatímco 27,8 % respondentů mimoprodukční aktivity neprovozuje. Mimoprodukční aktivity se u respondentů téměř neopakovaly (viz tabulka 5).

Tabulka č. 5: Mimoprodukční aktivity

Funkce	Aktivity
Environmentální	pomoc při údržbě veřejné zeleně, čištění komunikací, vysekávání krajnic
Rekreativní a zdravotní	ubytování na farmě, naučná stezka, cvičná stáj, jezdecký sport, tábory pro děti, pobyty na farmě pro rodiny s dětmi
Sociální a socio-ekonomická	sociální programy, individuální programy pro cílové skupiny osob
Estetická, historická a vzdělávací	eko výchova, environmentální výchova pro děti 1. stupně ZŠ, vzdělávací pobyty do základní školy, vzdělávací pobyty, vzdělávací programy pro školy, údržba silnic
Sekuritativní (ochranná)	-
Kulturní	pořádání svateb, pořádání jezdeckých závodů, prodej vlastních produktů na kulturních akcích

Otázka č. 9 se zabírala zemědělskou činností, konkrétně od jakého roku respondenti či subjekt, který zastupují provozují zemědělskou činnost (viz graf 8.). Největší zastoupení mají podniky s počátkem zemědělské činnosti z roků 2004 a 2005,

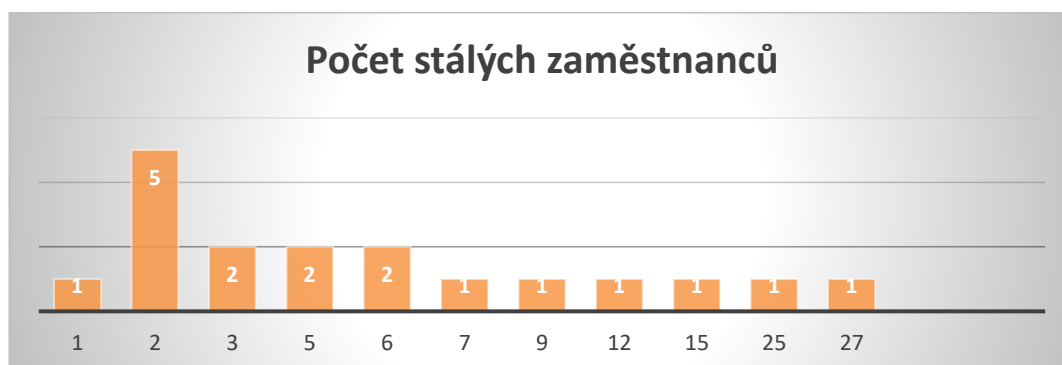
nicméně nejstarší zmínka o počátku zemědělské činnosti zmiňuje jeden z respondentů rok 1956 a naopak nejmladší subjekt provozující zemědělskou činnost byl datován rokem 2021. Dle analýzy je tedy známo, že subjekt provozující zemědělskou činnost nejdéle, působí již 66 let, a naopak subjekt s nejkratším provozem zemědělské činnosti je pouze jeden rok.

Graf č. 9: Začátek zemědělské činnosti

Otázkou č. 10 byl poptán počet stálých zaměstnanců jednotlivých podniků. Respondenti uvedli nejméně jednoho stálého zaměstnance a nejvíce byl uveden počet 27 stálých zaměstnanců. Respondenti nejvíce uváděli 2 stálé zaměstnance na celý subjekt.

Graf č. 10: Počet stálých zaměstnanců subjektů sociálního zemědělství

První část výzkumu uzavírají otázky č. 11, 12 a 13 a zaměřují se na zisk zemědělských subjektů. Konkrétně pak na zisk ze zemědělské činnosti, dále zisk z mimoprodukčních aktivit, dotace, dary a případně další aktivity za účelem zisku.

Zpracování dat ukazuje, že nejvíce respondentů se shodlo, že zisk ze zemědělské činnosti jim zpravidla tvoří 11-30 % z celkového zisku (viz graf 11.). Analýza dat dokazuje, že naopak nejmenší počet respondentů uvádělo zisk ze zemědělské činnosti v rozmezí od 50-90 % ze svého celkového zisku. Dva respondenti uvedli, že zisk ze zemědělské produkce jim tvoří celých 100 % z celkového zisku.

U zisku z mimoprodukčních aktivit respondenti nejvíce uváděli nejmenší možnost procentuálního zastoupení z celkové zisku, tedy 0-10 % (viz graf 12.). Ve čtyřech případech respondenti uvedli, že zisk z mimoprodukčních aktivit se pohybuje nad 50 do 80 %. Ani jeden z dotazovaných respondentů neuvedl možnost 90-100 %.

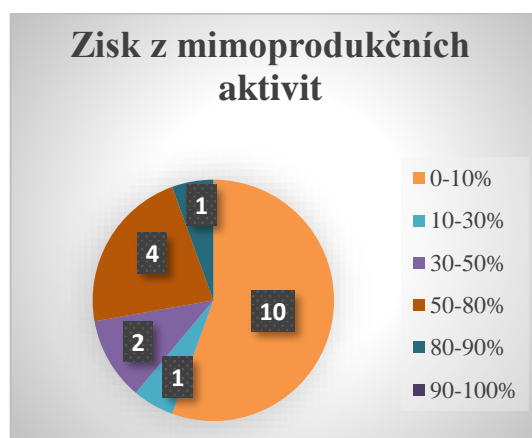
Na otázku zkoumající výši procent z celkového zisku tvořenou dotacemi a dary, respondenti odpovídali převážně v nejmenším procentuálním měřítku, což činilo rozmezí 0-10 %, kdy toto rozmezí uvedlo 50 % respondentů (viz graf 13.). Dále respondenti uváděli rozmezí nad 10 %, což uvedlo celkem 7 z 18 respondentů čili v procentuálním zastoupení se jedná o 38,9 %. Nejmenší zastoupení mělo rozmezí nad 50 %, kdy toto rozmezí uvedlo pouze pár respondentů (11,1 %).

Na doplňující otázku ohledně dalších aktivit odpověděl pouze jeden z respondentů, kdy uvedl, že mimo jiné 25 % z celkového zisku získává pronájmem nemovitostí, bytů a nebytových prostor.

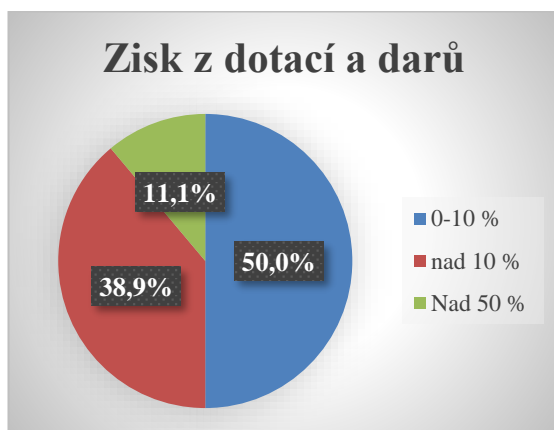
Graf č. 11: Zisk ze zemědělské činnosti

Graf č. 12: Zisk z mimoprodukčních aktivit

Graf č. 13: Zisk z dotací a darů

Druhá část výzkumu

Tato část dotazníkového šetření se zaměřuje na integrované zaměstnávání osob z cílových skupin sociálního zemědělství. Jedná se otázky č. 14–17, ve kterých jsou probírána témata ohledně zaměstnávání cílových skupin, od jakého roku se subjekty zaměřují na integrační zaměstnávání a jaké cílové skupiny respondenti či subjekty sociálního zemědělství zaměstnávají.

Zadání otázky číslo 14. se táže respondentů, zda se věnují integračnímu zaměstnávání osob z cílových skupin sociálního zemědělství. Respondenti reagovali na otázku převážně kladně. 14 z 18 respondentů tedy odpovědělo na položenou otázku „ano“ a jen 4 respondenti uvedli „ne“.

Graf č. 14: Integrační zaměstnávání osob z cílových skupin

Otázka 15. zkoumá délku působnosti v této problematice, tedy jak dlouho se dotazovaní či subjekty věnují zaměstnávání osob se specifickými potřebami. Byla analyzována nejdelší působnost v této problematice, a to od roku 1956 do současnosti (viz graf 15.).

Graf č. 15: Počátek působnosti v integrovaném zaměstnávání

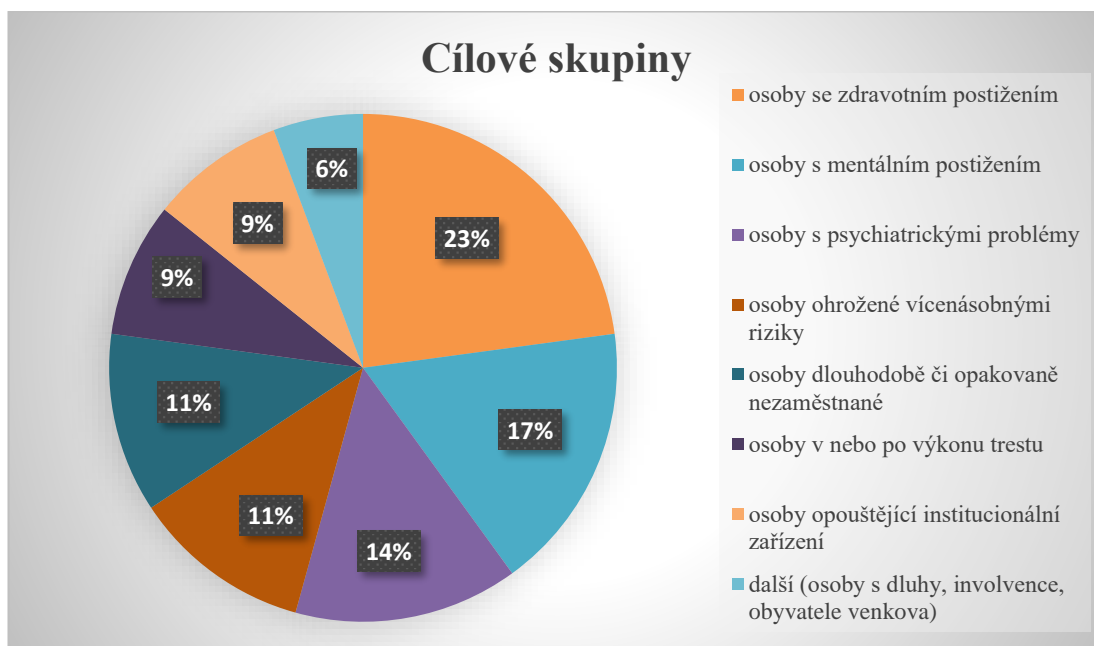

Otázky 16. a 17. se zabývají cílovými skupinami, konkrétně jaké cílové skupiny jsou zaměstnávány v tázaných subjektech sociálního zemědělství a kolik takových zaměstnanců jednotlivé podniky mají. Respondenti mohli zvolit více odpovědí. Respondenti zastupující subjekty uvedli za nejčastější zaměstnávanou cílovou skupinu osoby se zdravotním postižením, tato cílová skupina byla uvedena celkem 8x (viz tabulka č. 6). Další početně uváděnou skupinou byly osoby s mentálním postižením (uvedena šesti respondenty) a třetí nejčastěji uváděnou cílovou skupinou byly osoby s psychiatrickými problémy (uvedeno pěti dotazovanými).

Tabulka č. 6

Cílová skupina	Počet uvedení
Osoby se zdravotním postižením	8
Osoby s mentálním postižením	6
Osoby s psychiatrickými problémy	5
Osoby ohrožené vícenásobnými riziky	4
Osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané	4
Osoby v nebo po výkonu trestu	3
Osoby opouštějící institucionální zařízení	3
Další (osoby s dluhy, obyvatelé venkova)	2

Graf č. 16: Zastoupené cílové skupiny

Počet stálých zaměstnanců z cílových skupin osob se specifickými potřebami sociálního zemědělství se u jednotlivých subjektů liší. Respondenti vzpomínali i nárazové zaměstnávání, kdy se tedy počet zaměstnanců z cílových skupin liší například každý rok nebo i měsíc v závislosti na okolnostech. Všichni dotazovaní respondenti uvedli počet do 20 osob. Nicméně jednoznačně z analýzy vyplývá, že respondenti uváděli ve větší míře počet do 10 osob (72,2 %) a nad 10 osob bylo procentuální zastoupení této varianty jen 27,8 %.

Graf č. 17: Počet zaměstnanců z cílových skupin

Třetí část výzkumu

Tato oblast se zabývá psychosociální podporou. Na tuto část jsou soustředěny otázky č. 18–19 spolu se dvěma přidruženými podotázkami. Tyto otázky zkoumají zajištění psychosociální podpory u jednotlivých subjektů, dále počet odborných pracovníků

podílejících se na provozu sociálních farem či podniků, další spolupráci se sociálními pracovníky a podobně.

Otázka č. 18 poptává informaci o zajišťování psychosociální podpory. Respondenti ve větší míře odpověděli, že nezajišťují psychosociální podporu (viz graf 18.).

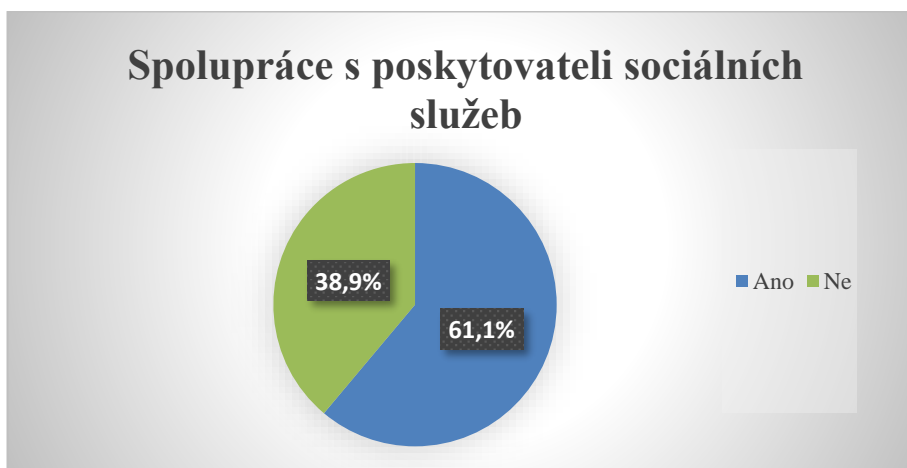
Graf č. 18: Zajištění psychosociální podpory

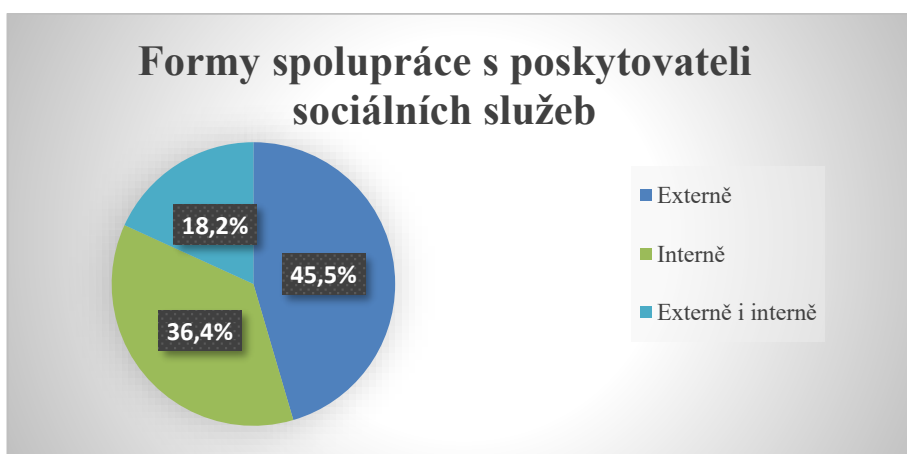
Následná otázka č. 19 zjišťuje možnou spolupráci s poskytovateli sociálních služeb. V případě, že respondent reagoval kladně, tedy odpoví „ano“, následovaly dvě přidružené otázky, zda je poskytovatel sociálních služeb zaměstnán externě (zaměstnanec z jiné organizace, interně (stálý zaměstnanec) či kombinace obou forem spolupráce (externě i interně), viz graf 20 a kolik odborných pracovníků (tj. pracující s osobami z cílových skupin např. psychosociální/sociální pracovníci) je zaměstnáno v jednotlivých subjektech, a to bez ohledu na externí či interní vztah zaměstnání (viz graf 21.).

Na otázku o spolupráci respondenti reagovali ve větší míře kladně, tedy většina uvedla, že spolupracují s poskytovateli sociálních služeb (viz graf 19.). Forma spolupráce byla v největším zastoupení externí, následovala interní a na třetím místě kombinace obou forem, tedy externí i interní (viz graf 20.). Počet zaměstnaných odborných pracovníků v jednotlivých subjektech bez ohledu na formu zaměstnání se nepřehoupl přes uvedený počet 4 odborní pracovníci v rámci jednoho subjektu (viz graf 21.).

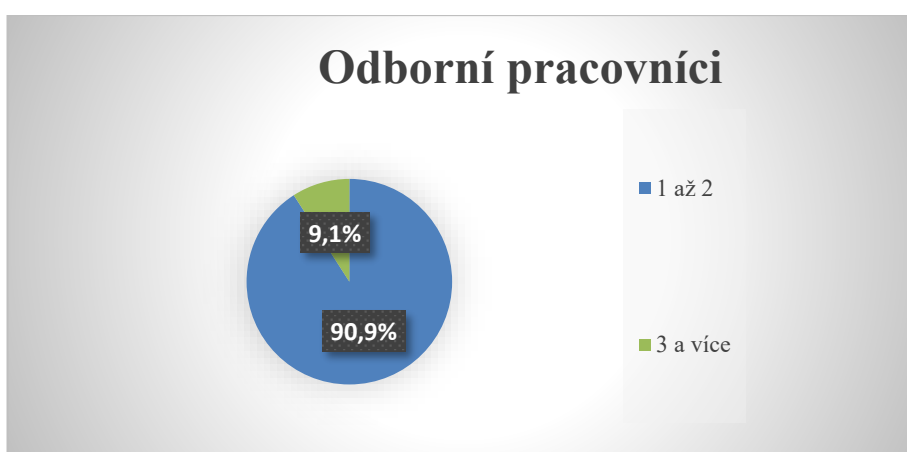
Graf č. 19: Spolupráce s poskytovateli sociálních služeb

Graf č. 20: Forma spolupráce s poskytovateli sociálních služeb

Graf č. 21: Počet odborných zaměstnanců

Čtvrtá část výzkumu

Do této části spadá posledních 5 otázek z prvního dotazníkového šetření, tedy otázky č. 20.–24. Za pomoci těchto otázek na Likertově škále byla zjištěna důležitost tvrzení

na škále od 1 do 10, kdy hodnota 1 znamenala nepřínosné či nedůležité, zatímco hodnota 10 značila velmi přínosné či velmi důležité. Byla použita statistická analýza – metoda MEDIAN.

Otázka č. 20 hodnotí, jak je přínosné pro sociální farmu zapojovat osoby z cílových skupin do zemědělského provozu. Výsledky jsou znázorněny v tabulce č. 7. Po statistické analýze je zřejmé, že respondenti hodnotí za přínosné zapojení osob z cílových skupin do zemědělského provozu. Statistická střední hodnota četnosti = medián činí 7,5 bodů.

Tabulka č. 7

Škála hodnot	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Četnost výskytu	0	1	1	0	2	0	5	5	2	2

Otázka č. 21 zkoumá, jak je přínosné pro osoby z cílových skupin, že mohou být součástí zemědělského provozu. Statistické vyhodnocení představuje z hlediska osob z cílových skupin rozhodně přínos. Statistická střední hodnota četnosti = medián činí 9 bodů (viz tabulka č. 8).

Tabulka 8

Škála hodnot	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Četnost výskytu	0	0	0	0	0	0	2	6	2	8

Otázka č. 22 přibližuje mínění respondentů o důležitosti zajištění psychosociální podpory na sociální farmě. Respondenti odpověděli i v případě, že takovou osobu nezaměstnávají. Statistické vyhodnocení odpovědí respondentů považuje za spíše důležité zajištění psychosociální podpory na sociálních farmách. Statistická střední hodnota četnosti = medián činí 6 bodů (viz tabulka č. 9).

Tabulka č. 9

Škála hodnot	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Četnost výskytu	0	2	0	1	1	6	1	2	2	3

Otázkou číslo 23 bylo zamýšleno zjistit důležitost přizpůsobení prostředí sociální farmy pro osoby z cílových skupin sociálního zemědělství. Respondenti na otázku č. 23 odpovídali převážně hodnotami škál většími než 5, dle statistické analýzy lze vyhodnotit odpověď respondentů jako spíše důležitou. Statistická střední hodnota četnosti medián činí 6,5 bodů (viz tabulka č. 10).

Tabulka č. 10

Škála hodnot	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Četnost výskytu	1	0	4	0	2	2	2	2	4	1

Poslední otázkou na škále od 1 do 10 byla otázka č. 24, kdy zkoumala přínos vytváření motivace pro své zaměstnance za účelem zlepšení efektivity práce (například výhodnější ceny produktů z farmy). Z analýzy vyplývá, že respondenti považují téměř jednoznačně za přínosné vytváření motivace pro zaměstnance za účelem zlepšení efektivity práce. Statistická střední hodnota četnosti medián činí 8 bodů (viz tabulka č. 11).

Tabulka č. 11

Škála hodnot	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Četnost výskytu	1	0	0	1	3	1	2	4	2	4

Dotazníkové šetření 2.

První část výzkumu

Druhý dotazník byl záměrně směřován k rukám odborných pracovníků. Tato oblast výzkumu zahrnuje 3 otázky, které mají za cíl analyzovat s jakými cílovými skupinami osob se nejčastěji odborní pracovníci setkávají na sociálních farmách (viz graf 22.) a jak často jsou na těchto farmách přítomni (viz graf 23).

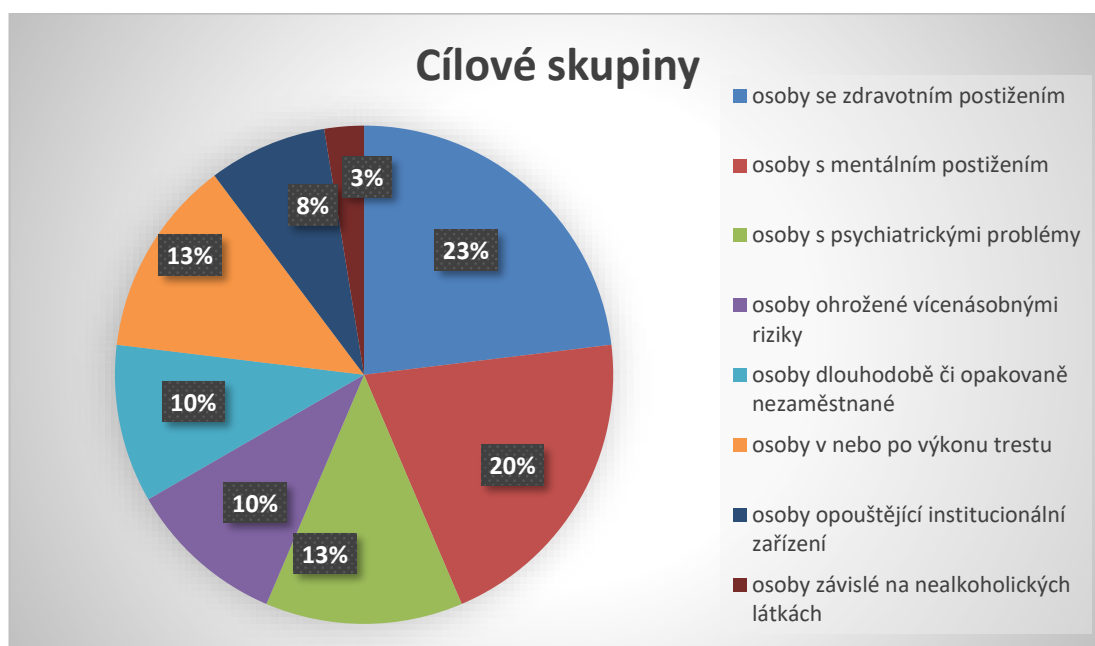
Dle analýzy dat, respondenti volili nejběžnější cílovou skupinu – osoby se zdravotním postižením. Viz tabulka č. 12, která představuje početní zastoupení odpovědí respondentů. Druhou nejběžnější skupinou, se kterou se respondenti setkávají v rámci sociálního zemědělství jsou osoby s mentálním postižením, následují osoby s psychiatrickými problémy a osoby v nebo po výkonu trestu. Naopak nejmenší

početní zastoupení připadlo osobám závislým na nealkoholických drogách, což uvedl jen jeden z respondentů. Graf 22 představuje procentuální zastoupení jednotlivých skupin.

Tabulka č. 12

Cílová skupina	Počet uvedení
Osoby se zdravotním postižením	9
Osoby s mentálním postižením	8
Osoby s psychiatrickými problémy	5
Osoby ohrožené vícenásobnými riziky	4
Osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané	4
Osoby v nebo po výkonu trestu	5
Osoby opouštějící institucionální zařízení	3
Závislé na nealkoholických drogách	1

Graf č. 22: Odborní pracovníci s klienty cílových skupin

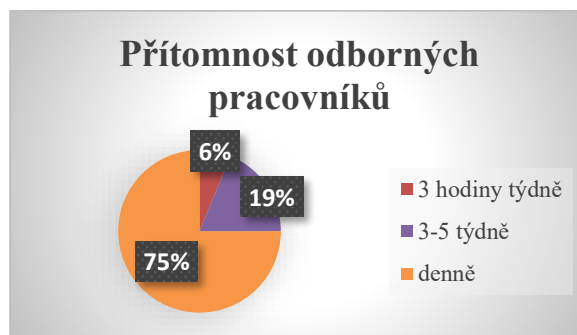

Z odpovědí respondentů vyplývá, že jejich přítomnost na sociálních farmách je opravdu vysoká a přizpůsobená bezpodmínečně potřebám klientů (viz tabulka č. 13). Absolutní většina uvedla, že jsou přítomni prakticky denně, pokud jsou přítomni osoby cílových skupin. Bylo uvedeno, že například osoby v nebo po výkonu trestu nikdy nezůstávají o samotě. Nejnižší účast na sociální farmě bylo uvedeno pouze 3 hodiny týdně (viz graf 23.). Dále někteří respondenti uvedli, že jejich pracovní doba je pružná a přizpůsobují vše specifickým potřebám klientů.

Tabulka č. 13

Účast	Četnost
3 hodiny týdně	1x
3-5 týdně	3x
denně	12x

Graf č. 23: Přítomnost odborných pracovníků

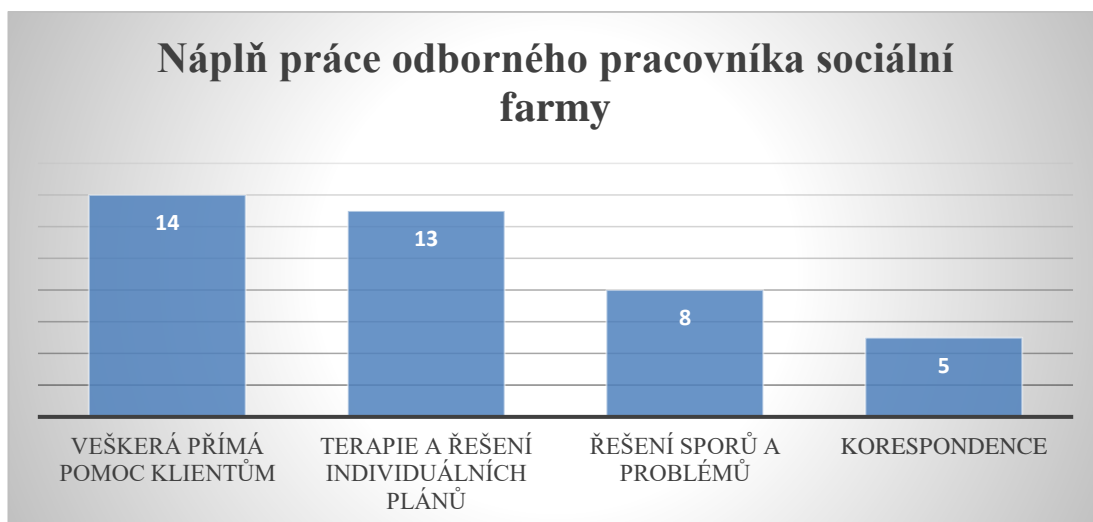

Z analýzy odpovědí vyplývá, že náplň práce odborných pracovníků představuje soubor různorodých činností. Respondenti se shodli na tom, že je vše podmíněno a přizpůsobeno klientům a jejich potřebám (viz tabulka č. 14). Nejčastěji respondenti uváděli tyto kategorie: veškerá přímá pomoc klientům, terapie a řešení individuálních plánů, řešení sporů a problémů, korespondence (viz graf 24.).

Tabulka č. 14

Náplň práce	Četnost odpovědí
Veškerá přímá pomoc klientům	14
Terapie a řešení individuálních plánů	13
Řešení sporů a problémů	8
Korespondence	5

Graf č. 24: Náplň práce odborného pracovníka sociální farmy

Druhá část výzkumu

Tato oblast zahrnuje 4. a 5. otázku, kdy jde o otázky otevřené s možností rozsáhlé odpovědi, a proto jsou vyhodnoceny kvalitativní metodou. Tyto otázky hodnotí, jaké činnosti jsou vhodné a jaké jsou naopak nevhodné z hlediska odborných pracovníků (viz příloha č. 3). V této části jsou vyhodnoceny zásadní klíčové kategorie, které byly mezi dotazovanými nejčastěji řešenou problematikou (viz obrázek č. 5) a zároveň vybráno sedm klíčových cílových skupin sociálního zemědělství v České republice. K vygenerování tohoto schématu byl použit program NVivo.

Obrázek č. 5: Schéma klíčových kategorií

Osoby se zdravotním postižením

Na základě získaných informací lze říci, že specifickým znakem této cílové skupiny je zásadní omezení zapříčiněné zdravotním stavem a tyto osoby jsou limitovány druhem svého postižení. Dalším specifickým znakem a možnými potřebami osob se zdravotním postižením se dá považovat snaha a chuť se zapojit do společnosti, pracovat a být součástí celku, kde se cítí potřební a užiteční. Většina osob se zdravotním postižením pracující na sociálních farmách musí mít k sobě pomocného asistenta, nicméně to není pravidlem. Tato tvrzení lze podložit výpověďmi

respondentů: „Klienti se zpravidla snaží zapojit do všech činností.“; „Osoby se zdravotním postižením jsou omezeny svým zdravotním stavem a musí mít k sobě asistenta.“ nebo „Osoby se zdravotním postižením svá omezení respektují a mají snahu se zapojovat do běžného života.“ Možnými vhodnými činnostmi jsou manuální lehké práce, pomocné práce kolem farmy, starost o zvířata, podílení se na zpracování produktů, a to vše na základě individuálního přístupu ke každému klientovi. Zcela nevhodná činnost byla uvedena jen manipulace a ovládání těžké zemědělské mechanizace.

Osoby s mentálním postižením

Za specifický znak pro osoby s mentálním postižením se dá považovat na prvním místě individualita. Respondenti velmi často uváděli, že je u této cílové skupiny důležité jednat s nimi individuálně, sestavit individuální plán na základě stanovené diagnózy a postupovat velmi opatrně. Osoby s mentálním postižením nepracují samostatně, zpravidla se svým asistentem či odborným pracovníkem a typickým znakem je snížená soustředěnost, kdy nevydrží pracovat nijak dlouze a soustředěně. Klienti pracují dle stanoveného plánu a v tempu, které jim vyhovuje. Neradi mění své zvyky, náhlé změny u většiny případů vedou k úzkosti a nespolupráci. Dle tvrzení respondentů, lze říci, že vhodné činnosti jsou též lehké manuální práce jako u předchozí cílové skupiny, nicméně zpravidla u osob s mentálním postižením bývá více aspektů, které komplikují vykonávané činnosti. Klienti mají různá omezení, kdy například nesnesou práci ve větších skupinách, můžou mít strach ze zvířat, zvuků či jim vadí určité pachy. Za nevhodné činnosti lze považovat práci se zemědělskými nástroji a stroji, případně práci s velkými zvířaty nebo o samotě. Respondenti například uváděli: „*Veškerou práci a činnosti je nutno přizpůsobit individuálně a je nutná práce s asistentem.*“; „*Každý klient je jedinečný a málo kdy se sejdou dvě osoby s naprosto totožným problémem, a to ve smyslu, že každému vadí kontakt s něčím jiným, a to ať jsou to lidé, zvířata či prostředí.*“; „*Většina určitě pracuje s asistentem, a ne všechny činnosti jsou pro ně vhodné.*“; „*U klientů jsme se setkali s nežádoucími stavy v rámci náhlých změn v pracovním plánu i přibráním více osob k jednomu asistentovi, proto za mě jsou nevhodné všechny činnosti, kdy klienti pracují ve stresu, trpí úzkostí a ve většině případech je na místě umožnit práci odděleně.*“ nebo „*Nevydrží pracovat nijak dlouze a soustředěně.*“

Osoby s psychiatrickými problémy

K této cílové skupině je obtížné přidružit specifické znaky a potřeby. U klientů s psychiatrickými problémy je vycházeno ze stanovené diagnózy a během pracovních činností na sociální farmě jsou záměrně vynechávány aktivity, které u klienta vyvolávají nežádoucí stavy. Obecně tlak na tyto osoby by mohl být jedním ze specifických znaků, jeli na klienta veden přílišný tlak, zpravidla klient nespolupracuje, uzavírá se či má depresivní a úzkostné stavy. Vhodné činnosti mohou být též lehké manuální práce, práce s drobnějšími zvířaty, sběr ovoce a zeleniny, podílení se na zpracovávání produktů apod. Dle výpovědí respondentů lze říci, že práce se zvířaty má na klienty velmi pozitivní vliv. Nevhodnými činnostmi jsou práce s nebezpečnými nástroji, kdy je na místě riziko případného poranění. Respondenti například uvedli: *„U klientů s psychiatrickými problémy se vyhýbáme práci se zvířaty bez dohledu asistenta či odborného pracovníka, a to z důvodu nevyzpytatelnosti a bezpečnosti klienta i zvířat.“* nebo *„Přílišný tlak na klienta s psychiatrickými problémy může mít fatální následky, proto volíme vždy činnosti a aktivity na které klient stačí jak fyzicky, tak psychicky.“*

Osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané

Osoby z této cílové skupiny můžeme na základě výpovědí respondentů definovat jako skupinu osob, které převážně nejsou ohroženy zdravotními problémy ani limity, ale zpravidla mají problém udržet si stálou pracovní pozici, vyjít s kolektivem či mají problémy s autoritou, disciplínou apod. Dle analýzy výpovědí respondentů lze říci, že klienti potřebují různorodost činností, stabilní zázemí. U osob dlouhodobě či opakovaně nezaměstnaných je žádoucí vytvářet pracovní motivace, stanovovat cíle na každý den a otevřená komunikace. Vhodné činnosti respondenti uváděli například pomocné práce na polích, starost a péče o zvířata, pomoc při zpracovávání produktů apod. Dotazovaní uváděli: *„Téměř všechny činnosti jsou vhodné, nicméně někteří mají problémy s disciplínou a u některých klientů je důležitý dozor.“* nebo *„Nevhodné jsou všechny stereotypní činnosti, tyto osoby mají problém zapadnout, mnohdy ani o možnost se na něčem podílet pořádně nestojí, velmi často upadá morálka a kvalita práce.“*

Osoby v nebo po výkonu trestu

Tyto osoby se vyznačují zpravidla dobrou fyzickou kondicí, je proto možné, zapojit je i do náročnějších fyzických prací. Respondenti uvedli za nevhodné činnosti práci s nebezpečnými nástroji či stroji, kdy hrozí poranění klienta či jiného jedince. Dle

analýzy výpovědí osoby v nebo po výkonu trestu často pracují sami či v menších skupinkách a je zpravidla dbáno na pravidelný režim, dostatečné zázemí a správná komunikace. Osoby v nebo po výkonu trestu se také vyznačují nedůvěrou. Tato tvrzení jsou opodstatněna výpověďmi respondentů: *„Vhodné jsou těžší fyzické práce, a to v pravidelném režimu na co jsou klienti zvyklí.“* či dokonce *„Vycházíme z toho, jak se do této situace dostali a sestavíme pracovní plán. Většinou tyto osoby nevyvolávají konflikty, nicméně výjimka potvrzující pravidlo.“*

Osoby opouštějící institucionální zařízení

Dle shromážděných informací lze říci, že jsou u této cílové skupiny vhodné různorodé a téměř všechny činnosti, například úklid, pomocné práce, sběr ovoce a zeleniny, lehké manuální práce. Nicméně nevhodnými činnostmi mohou být práce s velkými mechanizacemi, v některých případech přímá práce se zvířaty, práce podmiňující odpovědnost, ale u některých klientů i jakákoliv činnost bez dozoru. Respondenti uvedli: *„Většinou začínáme na nejjednodušších pracích a pak postupně přecházíme na složitější, vždy respektujeme limity svých klientů.“* nebo *„Nevystavujeme osoby zbytečnému pokušení v souvislosti s jejich problémy.“*

Osoby ohrožené vícenásobnými riziky

Osoby z této cílové skupiny se zpravidla rychle začlení do kolektivu sociálních farem, kdy vyhledávají zázemí a nevyvolávají konflikty. Dle výpovědí respondentů je nutné ke každému klientovi přistupovat individuálně, kdy v některých případech dochází zprvu k panickým atakám v reakci na nové a cizí prostředí. Respondenti uvedli: *„U osob ohrožených vícenásobnými riziky pracujeme pomalu a dle jejich možností,“* nebo *„U těchto osob může dojít ke zhoršení psychického stavu, který je převážně jen dočasný, činnosti jsou vhodné téměř všechny, vše je jen o domluvě a naslouchání.“*

Limity a omezení

Toto téma se objevilo v souvislosti téměř u všech cílových skupin. Respondenti poukazovali na to, že je velmi důležité brát zřetel na omezení a limity klienta. Z odpovědí vyplývá, že téma bylo nejvíce rozebíráno u osob se zdravotním a mentálním postižením. Tázání uváděli: *„Volíme vhodné činnosti na základě limitů a možností každého klienta.“* nebo *„Každá osoba má svoje limity (například strach z výšek či zvířat), a proto tyto limity plně respektujeme.“* Respondenti také poukazovali, že žádné činnosti nemusí být nevhodné, pokud jsou činnosti správně přizpůsobeny klientovi - *„Každému vadí kontakt s něčím jiným, co ho nějak omezuje, ať už jsou to lidé, zvířata či prostředí.“*

Individualita

Dle odpovědí lze říci, že ke každému klientovi z jakékoliv cílové skupiny je potřeba přistupovat opravdu individuálně a připravit pro každého pracovní plán na míru. Respondenti se svými tvrzeními shodovali, jeden z respondentů například uvádí: *„Každý klient je jedinečný a málo kdy se sejdou dvě osoby s naprosto totožným problémem, a to ve smyslu, že každému vadí kontakt s něčím jiným“* a jiný respondent doplňuje: *„Činnosti je nutné přizpůsobit individuálně a sestavit individuální plán pro každou osobu zvlášť.“*

Zdravotní stav

Je nutné podotknout, že zdravotní stav u většiny osob z cílových skupin hraje zásadní roli. Některé činnosti se tak kvůli zdravotnímu stavu stávají pro klienty nevhodnými. Tázání uváděli v souvislosti s osobami se zdravotním, mentálním postižením a psychiatrickými problémy: *„Je nutné se řídit stanovenou diagnózou a na základě toho pak sestavit individuální plán pro každou osobu zvlášť.“* nebo *„Prakticky všechny činnosti jsou vhodné, ale s ohledem na omezení k jejich zdravotnímu stavu.“* Z odpovědí je zřejmé, že klienti se smyslovým hendikepem nemohou pracovat bez pomoci či dohledu, a to z důvodu možného úrazu, nicméně respondenti uváděli: *„Snažíme se naše klienty zapojovat do všech činností co to jde a co jim jejich smyslové vnímání dovolí.“* Dotazovaní také upozorňovali na možné alergie, kterými klienti trpí a je nutné volit takové aktivity, které by zdravotní stav klienta v žádném případě neohrozily či nezhoršily.

Strach a úzkost

Činnosti je vhodné volit takové, aby v žádném případě nezpůsobovaly klientovi stres, pocit úzkosti a deprese, či jiné negativní myšlenky a pocity. Toto tvrzení popisovali respondenti jako: *„Někteří mohou mít strach ze zvířat, jiní se necítí dobře ve velké skupině lidí.“*, *„Nevhodnými činnostmi se stávají všechny, které u daných osob vyvolávají strach, panické ataky, nechut, nekomfort, úzkost.“*, *„Někteří klienti pracují odděleně z důvodu, že práce ve skupině jim působí stres a nejistotu. Jiní naopak kontakt s ostatními vyhledávají.“*

Specifické potřeby

Klientům, kteří mají specifické potřeby je zpravidla potřeba věnovat více času. Například respondenti uváděli: *„Při práci s osobami opouštějící institucionální zařízení je zapotřebí dbát na to, aby nebyli při běžných činnostech vystavováni pokušení v souvislosti s jejich problémy. Například práce s chemickými látkami“*

o samotě apod.“ dále uváděli: „Je důležité respektovat specifické potřeby všech klientů a vždy správně zhodnotit situaci a zareagovat na ni.“

Odpovědnost

Opakujícím se klíčovým slovem byla bezpochyby odpovědnost, kdy respondenti uvedli: *„U osob s mentálním postižením jsou nevhodné všechny činnosti, kde je zapotřebí odpovědnosti a je tak vyvíjen přílišný tlak na danou osobu.“* nebo *„U osob dlouhodobě či opakovaně nezaměstnaných je považována za nevhodnou činnost práce, kde je důležitá odpovědnost a mohou být osoby vystavené pokušení.“* Osoby v nebo po výkonu trestu dle respondentů nebyli výjimkou a respondenti uvedli: *„U osob v nebo po výkonu trestu je též považována na nevhodnou činnost práce, kdy je zapotřebí odpovědnosti.“* či *„Veškeré činnosti jsou nevhodné, kdy by klient měl převzít zodpovědnost (například práce s penězi při prodeji výrobků apod).“*

Pomoc a dohled

Při práci s osobami z cílových skupin, dle odpovědí respondentů, je zřejmé, že u většiny klientů je zapotřebí dohled a pomoc. U osob se zdravotním postižením respondenti uváděli: *„Téměř všechny činnosti mohou být vhodné, nicméně převážně s pomocí a s ohledem o jaký druh postižení se jedná.“*, *„Někteří klienti musí mít k sobě asistenta, protože například nevidí, nemohou číst a jsou pro ně nevhodné všechny činnosti spojené s jejich omezením.“* Zmínka o pomoci a dozoru se objevila také u osob s mentálním postižením a osob s psychiatrickými problémy: *“Tyto klienty je nutno mít pod dohledem a správně vždy zhodnotit situaci a zareagovat na ni.“*; *„Neumí většinou číst, takže žádné činnosti s tím spojené nejsou vhodné a v práci musí mít asistenta.“*; *„Žádné činnosti nevykonávají sami, ale s pomocí.“*; *„Důležitý dohled kvůli bezpečnosti, a to hlavně u skupin.“*; *„Jakákoliv práce se zvířaty není vhodná bez dohledu kvůli nevyzpytatelnosti a bezpečnosti.“*; *„Za nevhodné činnosti považujeme práci s veškerou technikou, ať už o samotě nebo i s dohledem, a to z důvodu pomalejších reflexů a špatnému zhodnocení situace při jakémkoli problému.“*

Respondenti zmiňovali důležitost dohledu i u osob dlouhodobě či opakovaně nezaměstnaných, kdy byla práce o samotě považována za nevhodnou činnost: *„Nevhodné činnosti jsou přesto ty, které jsou vykonávány o samotě, kdy klienti ztrácejí zájem a chuť pracovat, morálka velmi rychle upadá.“* Dále u osob v nebo po výkonu trestu a u osob opouštějících institucionální zařízení respondenti zmiňovali: *„U některých klientů je určitě důležitý dozor.“* V souvislosti s osobami ohroženými

vícenásobnými riziky bylo zmiňováno: „*Dozor převážně z důvodu kontroly kvality při zpracovávání produkce, kdy produktivita a důslednost práce kolísá.*“

Soustředění a disciplína

Je potřeba brát ohled na schopnost soustředit u některých cílových skupin. Jak uvádí jeden z respondentů u osob s mentálním postižením: „*Nevydrží pracovat nijak dlouze a soustředěně.*“ Naopak problémy s disciplínou popisují respondenti u osob dlouhodobě či opakovaně nezaměstnaných, osob v nebo po výkonu trestu a osob opouštějící institucionální zařízení. Dle tvrzení respondentů: „*Jedinci ztrácí zájem a chuť pracovat, morálka velmi rychle upadá.*“ nebo dle doslovného tvrzení: „*Někteří mají problémy s disciplínou.*“

Důvěra a bezpečí

U některých klientů z různých cílových skupin může být problémem důvěra, konkrétně získat si důvěru a pracovat tak například ve skupině s více klienty najednou. U osob v nebo po výkonu trestu bylo respondenty zmiňován problém s důvěrou: „*Problémem mohou být činnosti prováděné ve skupině, kde se objevují problémy s důvěrou, pokulhává ochota pracovat s někým dalším, kde se na sebe musí spolehnout. Není to však pravidlem a mnohdy tyto osoby velmi rychle zapadnou do kolektivu.*“ Dále respondenti zmiňovali problém s důvěrou v souvislosti s osobami s mentálním postižením: „*Někteří klienti pracují odděleně, protože jim práce ve skupině působí pocit nejistoty, nicméně se najdou i tací, co kontakt vyhledávají a cítí se bezpečně v blízkosti ostatních.*“ Je nutno zmínit, že také práce s nebezpečnými předměty (například pily, nože apod.) nejsou vhodné u některých cílových skupin, konkrétně tak bylo zmíněno u osob v nebo po výkonu trestu, osoby s psychiatrickými problémy a v neposlední řadě také u osob s mentálním postižením.

Manuální práce

Lehká manuální práce s nástroji i bez nich je vhodná prakticky u všech cílových skupin, avšak vždy práce musí být přizpůsobena na míru každému klientovi. Respondenti uváděli, že sem spadají například: „*jednoduché činnosti, práce s vidlemi, lopatou a koštětem*“ nebo „*lehké pomocné práce kolem farmy, zavlažování.*“ Naopak těžkou manuální práci uvedl jako vhodnou činnosti jen jeden z respondentů: „*U osob v nebo po výkonu trestu jsou vhodné těžší fyzické práce.*“

Práce se zvířaty

Práce se zvířaty má přívětivý vliv na lidskou psychiku, nicméně někteří klienti nevyhledávají kontakt se zvířaty z různých důvodů či práce se zvířaty může být pro

některé osoby z cílových skupin nebezpečná. Kontakt se zvířaty může být volen například při dohledu odpovědné osoby. Respondenti uváděli, že například u osob s mentálním postižením je vhodná práce s drobnějšími zvířaty (například sběr vajec), konkrétně: *„U osob s mentálním postižením může být nevhodnou činností obecně práce s většími zvířaty, kdy klient na zvíře působí jako slabší jedinec a mohlo by dojít ublížení na zdraví, a to vzájemně.“* nebo *„Veškerá práce se zvířaty bez dohledu je za mě nevhodná kvůli nevyzpytatelnosti a bezpečnosti klienta.“*

Zpracování produktů

Klienti jsou zapojováni ideálně do všech činností a ve velké míře právě i do zpracovávání produktů. U této kategorie byli zmiňovány všechny cílové skupiny. Respondenti u osob s mentálním postižením uvedli: *„Většinou jsou vhodnými činnostmi například balení výrobků nebo lepení etiket, kdy se podílí a dokončují s námi finální výrobek a radují se, že svou prací udělají radost někomu dalšímu.“* nebo *„Určitě je přínosem zapojit tyto osoby do dalšího zpracování produktů.“* Dle analýzy odpovědí je zpracování výrobků vhodnou činností i pro osoby s psychiatrickými problémy, ale i pro osoby se zdravotními problémy, kdy se mohou realizovat dle svých možností. Další vhodnou cílovou skupinou pro tuto kategorii jsou osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané: *„Tyto osoby mohou vykonávat téměř veškeré pomocné práce při zpracovávání produktů, a to bez omezení (balení výrobků, podílení se na jednotlivých technologiích zpracování apod.)“* Vhodnými cílovými skupinami pro podílení se na zpracování produktů jsou bez pochyby také osoby v nebo po výkonu trestu, kdy respondenti uvedli: *„Mohou vykonávat složitější procesy při zpracování produkce, ale je velmi důležité stanovit cíle na každý den, střídání činností a vynechat manipulaci s chemikáliemi“* Osoby opouštějící institucionální zařízení a osoby ohrožené vícenásobnými riziky, jsou také vhodnými cílovými skupinami pro tuto činnost, kdy respondenti uváděli: *„Mohou se bez problémů zapojit do zpracování produkce.“* nebo *„Zapojují se do zpracování produktů, avšak je na místě dozor nad kvalitou jejich práce.“*

Sběr ovoce a zeleniny

Z hlediska náročnosti a zvedání i těžších břemen je tato činnost vhodná především pro cílovou skupinu osob v nebo po výkonu trestu, což uvedla většina respondentů: *„Hlavně klienty příliš nezatěžovat těžšími pracemi, mužům je vždy přiřazována těžší práce (sběr a svoz ovoce) oproti ženám, které mají za úkol lehčí práce (sběr zeleniny,*

třídění).“ nebo „Práce v sadě a pomoc při polních pracích svěřujeme převážně cílovým skupinám, které nejsou zdravotně omezeny a činnosti rozdělujeme dle zátěže.“

Práce se zemědělskou technikou

Manipulace se zemědělskou technikou byla popisována obecně za nevhodnou činnost pro všechny výše zmíněné cílové skupiny. Respondenti upozorňovali na možnost poranění, ohrožení dalších osob apod.: *„Zcela nevhodné jsou snad jen aktivity spojené s ovládáním těžké zemědělské mechanizace.“*; dále *„Práce s veškerou těžkou technikou je zcela nevhodná.“* Nebo dokonce *„Klientům nesvěřujeme práci se zemědělskými stroji či složitější technikou, a to z důvodu bezpečnosti sebe samých i osob ostatních.“*

Vyhodnocení hypotéz

Pro tuto diplomovou práci byly stanoveny celkem 3 hypotézy.

H 1: Zapojení osob se specifickými potřebami do zemědělského provozu je přínosné, jak pro tyto osoby, tak pro sociální podniky.

První hypotéza byla potvrzena na základě výsledků prvního dotazníkového šetření, kdy se na tuto hypotézu pojily otázky č. 20 a 21. Analýza výsledků vyhodnotila jako přínosné zapojovat osoby se specifickými potřebami do zemědělského provozu a zároveň potvrdila přínos i ze strany sociálních farem či podniků.

H 2: Není důležité přizpůsobit prostředí sociální farmy osobám z cílových skupin sociálního zemědělství.

Druhá hypotéza byla vyvrácena. Tato hypotéza se pojila k otázce 23. v dotazníkovém šetření č. 1. Na základě vyhodnocení bylo zjištěno, že respondenti hodnotí za spíše důležité přizpůsobit prostředí sociální farmy pro osoby z cílových skupin.

H 3: Nelze sestavit přesný seznam vhodných a nevhodných zemědělských činností pro jednotlivé cílové skupiny sociálního zemědělství.

Třetí hypotéza byla potvrzena, a to na základě zhodnocení výpovědí respondentů z druhého dotazníkového šetření, kdy se na tuto hypotézu pojily otázky č. 4 a 5. Z odpovědí respondentů vyplývá, že nelze vhodné a nevhodné činnosti konkretizovat a roztrždit dle cílových skupin. Respondenti se také shodovali v tvrzeních, že každý klient je jiný, a tudíž je přístupováno ke každému individuálně. Seznam vhodných a nevhodných činností lze tedy sestavit jen jako možný návrh, který činnosti pro cílové skupiny sociálního zemědělství pouze přiblíží.

5 Diskuze

Tato diplomová práce přibližuje specifické znaky a potřeby osob z vybraných klíčových cílových skupin sociálního zemědělství v České republice. Představuje také obecný průzkum sociálním zemědělstvím a snaží se nastínit vhodné a nevhodné činnosti vybraných cílových skupin.

Respondenti byli kontaktováni z větší části dle seznamu sociálních farem, který je uveden na portálu <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/> a je zde uvedeno asi 35 subjektů. Během kontaktování respondentů za účelem sběru dat, vyvstaly komplikace, kdy se respondenti již nehlásili k sociálnímu zemědělství, subjekt zanikl nebo byli zařazeni do tohoto seznamu na základě absolvování vzdělávacího programu v souvislosti se sociálním zemědělstvím, aniž by se k němu opravdu hlásili nebo jej praktikovali. Studie dle Moudrého et al. (2017) upozorňuje na vyšší početnost subjektů, asi kolem 100, které lze přiřadit ke konceptu sociálního zemědělství.

Výsledky výzkumu lze porovnat s několika studii. Například na základě informací získaných z disertační práce Elišky Hudcové (2020), kde rozebírá typologii farem sociálního zemědělství podle právní formy, výměry i formy hospodaření. Ve své práci graficky uvádí zapsaný spolek za nejčtenější právní formu sociálních farem v České republice, kdy tuto informaci tato diplomová práce potvrzuje. V práci Elišky Hudcové (2020) je také zmínka, že společnost s ručením omezeným se ve spojitosti se sociálním zemědělstvím objevuje pouze v jednom případě, nicméně tato diplomová práce toto tvrzení nepotvrzuje, kdy zde byla tato právní forma zmíněna 4x. Obě práce se dále shodují v tvrzeních, že průměrná výměra spadá do rozmezí 10–50 ha. Hudcová (2020) také zmiňuje ekologickou formu hospodaření, kdy uvádí, že podle zákona o sociálním zemědělství v Itálii musí být sociální farmy pouze v režimu ekologickém a v dalších zemích (Spojené království, Německo, Nizozemí) působí podniky v ekologickém režimu jen z poloviny.

Tato diplomová práce uvádí, že sociální zemědělství je přínosné jak pro cílové skupiny, tak pro sociální farmy. Toto zjištění můžeme podložit výsledky diplomové práce dle Prosové, kterou zpracovala v roce 2019 a zmiňuje zde přínos sociálního zemědělství pro zemědělce v souvislosti se zapojením se například do mimoprodukčních aktivit, ale také přínos pro cílové skupiny z hlediska integrace osob zpět do společnosti. Dle Kunsella et al. (2014) sociální zemědělství představuje přínos pro cílové skupiny z hlediska udržení či zlepšení jejich zdravotního stavu nebo dokonce upozorňuje na pocit bezpečí, a také na získání určitého pravidelného režimu

a toto zjištění potvrzuje i tato diplomová práce, která popisuje přínos pravidelného režimu například v souvislosti s osobami v nebo po výkonu trestu.

V této diplomové práci byly vybrány klíčové cílové skupiny osob pro sociální zemědělství v České republice. Na základě výpovědí respondentů byly zvoleny cílové skupiny – osoby se zdravotním postižením, osoby s mentálním postižením, osoby s psychiatrickými problémy, osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané, osoby v nebo po výkonu trestu, osoby opouštějící institucionální zařízení a osoby s vícenásobnými riziky. Fakt, že nejběžnější cílovou skupinou u nás jsou osoby se zdravotním postižením potvrzuje studie dle Moudrého et al. z roku 2015.

Na základě zjištění, že určité limity a omezení jsou přítomny u každé cílové skupiny osob v sociálním zemědělství, lze toto tvrzení ověřit podle diplomové práce Vangelové (2021), kdy limity u cílových osob přibližuje jako například rozdílný handicap, ale i například omezení zapříčiněné strachem z cizích lidí apod.

Diplomová práce může pomoci přiblížit specifické rysy a potřeby jednotlivých cílových skupin sociálního zemědělství v České republice a zároveň nastínit vhodné a nevhodné zemědělské činnosti.

Závěr

V práci je vybráno celkem sedm klíčových cílových skupin, které se aktivně zapojují do konceptu sociálního zemědělství v České republice, jedná se o osoby se zdravotním postižením, osoby s mentálním postižením, osoby s psychiatrickými problémy, osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané, osoby v nebo po výkonu trestu, osoby opouštějící institucionální zařízení a osoby s vícenásobnými riziky. Tato práce se zároveň snaží nastínit vhodné a nevhodné zemědělské činnosti pro tyto skupiny na základě jejich specifických potřeb a znaků.

Na základě zjištěných skutečností vyplývá, že je obtížné konkretizovat specifické rysy a potřeby cílových skupin. Individualita byla jedním ze specifických znaků a objevila se u všech cílových skupin. Z výsledků vyplývá, že ke každé osobě je zapotřebí přistupovat individuálně. Na individualitu lze navázat omezeními a limity, kdy bylo potvrzeno, že každý klient má své hranice, které nepřekračuje. Tyto hranice závisí na zdravotním stavu osob, duševním stavu či skutečnostech, které jej limitují, například strach ze zvířat či výšek. Pro osoby se zdravotním postižením je typickým rysem zásadní omezení zapříčiněné zdravotním stavem, avšak respondenti se shodli na faktu, že tyto osoby se velmi dobře začleňují do kolektivu, stojí o zázemí a je pro ně přínosem zapojit se do společnosti. Jedná se také o nejpočetněji zastoupenou cílovou skupinu u nás. Společným rysem pro všechny cílové skupiny je možnost vykonávat lehkou manuální práci, v opačném případě těžká manuální práce byla typická například u osob v nebo po výkonu trestu, kdy respondenti zpravidla popisovali dobrou fyzickou kondici klientů. Pomoc a dohled byl typickým rysem také u všech cílových skupin. Pomoc a přítomnost asistenta byla popsána hlavně u osob se zdravotním postižením, mentálním postižením a u osob s psychiatrickými problémy. Dohled za účelem zajištění disciplíny byl popsán u osob v nebo po výkonu trestu a u osob opouštějící institucionální zařízení. U osob ohrožených vícenásobnými riziky a osob dlouhodobě či opakovaně nezaměstnaných byl dohled popsán ze strany respondentů spíše za účelem dodržení kvality a efektivity práce.

Z průzkumu a analýzy vyplývá, že nejčastější právní forma sociálních farem v ČR je zapsaný spolek, který byl uveden u 33,3 % respondentů. Stejně tak nejčastěji uvedená rozloha sociálního hospodářství byla zmiňována v rozmezí 10–50 ha (39 %). Sociální zemědělství je propojeno převážně s ekologickou formou hospodaření, kdy tak bylo uvedeno v 72,2 % případech. Za zajímavé zjištění se dá považovat, že většina respondentů vnímá všechna svá chovaná zvířata za terapeutická a nejčastěji chovaným

zvířetem byla jednoznačně uvedena koza. Při otázce k prvovýrobě a dalšímu zpracování produktů 50 % respondentů odpovědělo, že se soustředí pouze na prvovýrobu a druhá polovina respondentů volila možnost i dalšího zpracování produkce (nejčastěji zpracování mléka, ovoce a zeleniny). Dotazovaní se velmi kladně stavěli k otázce mimoprodukčních aktivit, kdy 72,2 % respondentů potvrdilo podílení se na těchto aktivitách. Na otázku integračního zaměstnávání bylo pozitivně reagováno v 77,8 %, kdy převážně nebyl překročen počet 10 osob z cílových, kdy tak uvedlo 72,2 % respondentů. Otázka psychosociální podpory byla zodpovězena převážně záporně, tzn. sociální farma či podnik spíše nezajišťují psychosociální podporu a bylo tak uvedeno v 61,1 % případů. Nicméně pokud ano, jednoznačně více v externím zaměstnaneckém vztahu a pracovní doba i náplň práce je vždy přizpůsobena specifickým potřebám každého klienta.

Zásadním zjištěním bylo prokázání přínosu zapojit osoby z cílových skupin do zemědělského provozu z hlediska obou stran. Analýza potvrzuje, že zajištění psychosociální podpory je považováno spíše za přínosné i přesto, že většina farem jej nezajišťuje a stejně tak je pohlíženo na přizpůsobení prostředí farmy pro osoby se specifickými potřebami. Výsledky také jednoznačně potvrzují přínos z hlediska vytváření motivací pro své zaměstnance.

Seznam použité literatury a zdrojů

AREA viva (2009). Sdružení pro ekologii a zemědělství. [online]. [cit. 09. 01. 2022]. Dostupné z: <http://www.areaviva.cz/PARTNERI/biostatek.html>

Asociace sociálního zemědělství (nedatováno). Příklady dobré praxe – Sociální zemědělství. [online] [cit. 05. 01. 2022]. Dostupné z: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/priklady-dobre-praxe/>

Bargel, M. a Mühlpachr P. (2010). Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie. Institut mezioborových studií Brno, Sociopedie. Brno. ISBN 978-80-87182-12-3

Blatníková, Š. (2004). Dlouhodobé tresty odnětí svobody. 1. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha. ISBN 9788073380243

Bragg, R., a Atkins, G. (2016). A review of nature-based interventions for mental health care (Natural England Commissioned Reports). ISBN 978-1-78354-284-0

Berget, B. et al (2007). Humans with Mental Disorders Working with Farm Animals. Occupational Therapy in Mental Health. [online]. Taylor & Francis online [cit. 20. 01. 2022] Dostupné z: https://doi.org/10.1300/J004v23n02_05

Biostatek.cz (2022). Agroekologická farma Biostatek. [online]. [cit. 09. 01. 2022]. Dostupné z: <http://www.biostatek.cz/>

Care farm blog.hu (2017). Are there care farms in Hungary? [online] [cit. 27. 12. 2022]. Dostupné z: https://carefarm.blog.hu/2017/06/26/care_farm_magyarorszagon_van_meg_hova_fejlodni

Care farming UK (2016). Care farming in the UK and Ireland: State of play 2015. [online] [cit. 27. 12. 2021]. Dostupné z: <https://www.lotc.org.uk/wp-content/uploads/2016/04/Care-farming-in-UK-and-Ireland-State-of-Play-2015-CFUK-February-2016.pdf>

Ceske-socialni-podnikani.cz – Úvod. České sociální podnikání – Úvod [online]. [cit. 09. 01. 2022]. Dostupné z: <https://ceske-socialni-podnikani.cz/>

ČESKO. Zákon č.108/2006 Sb. ze dne 31.03.2006 o sociálních službách. [online] [cit. 14. 01. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

-
- ČESKO. Zákon č.198/2002 Sb. ze dne 24. 05. 2002 o dobrovolnické službě. [online] [cit. 19. 01. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-198?text=dobrovolnick%C3%A1+slu%C5%BEba>
- ČESKO. Zákon č. 435/2004 Sb. ze dne 23. 07. 2004 o zaměstnanosti. [online] [cit. 13. 01. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>
- Di Iacovo, F. et al. (2006). Farming for Health in Italy. [online] Springer Link [cit. 30. 12. 2022] Dostupné z: https://doi.org/10.1007/1-4020-4541-7_20
- Di Iacovo, F. a O'connor, D. (2009). Supporting policies for social farming in Europe: progressing multifunctionality in responsive rural areas. Firenze, ARSIA. ISBN 978-88-8295-107-8
- Dvurcihovice.cz (nedatováno). Dvůr Čihovice. [online]. [cit. 08. 01. 2022]. Dostupné z: <https://www.dvurcihovice.cz/dvur/>
- Elings, M. et al. (2005). De waarde van zorgboerderijen voor mensen met een psychiatrische of verslavingsachtergrond. No. 97. PRI Agrosysteemkunde. [online] Wageningen University & Research [cit. 01. 02. 2022]. Dostupné z: <https://edepot.wur.nl/39437>
- Elings M. et al. (2011). Effecten van zorgboerderijen en andere dagbestedingsprojecten voor mensen met een psychiatrische of verslavingszorgachtergrond. Wageningen: Plant Research International en Trimbos-instituut. [online] Wageningen University & Research [cit. 01. 02. 2022]. Dostupné z: <https://edepot.wur.nl/167479>
- Elings, M. (2021). Účinky sociálních farem: vědecký výzkum o přínosech sociálních farem pro klienty. Ministerstvo zemědělství. Praha. ISBN 978-80-7434-591-3
- Federatie Landbouw en Zorg (nedatováno). De Kracht van zorglandbouw [online] [cit. 07. 01. 2022]. Dostupné z: <https://www.zorgboeren.nl/>
- Gallis, Ch. (2013). Green care: for human therapy, social innovation, rural economy, and education. Nova Biomedical. Public health in the 21st century series. New York. ISBN 9781624174797
- Genova A. et al. (2020). Social Farming: Heterogeneity in Social and Agricultural Relationships. Sustainability. [online] MDPI [cit. 11. 01. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/su12124824>
- Gorman Richard & Cacciatore Joanne (2020). Care-farming as a catalyst for healthy and sustainable lifestyle choices in those affected by traumatic grief.

[online] Taylor & Francis Group [cit. 12. 01. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.njas.2020.100339>

Hassink, J. (2003). Combining agricultural production and care for persons with disabilities: a new role of agriculture and farm animals. [online] Wageningen University & Research [cit. 01. 02. 2022]. Dostupné z: <https://edepot.wur.nl/367565>

Hassink J. et al. (2014) Farming with care: the evolution of care farming in the Netherlands, NJAS: Wageningen Journal of Life Sciences. [online] Wageningen University & Research [cit. 01. 02. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.njas.2013.11.001>

Hassink, J. (2009). Zorgboerderijen dragen bij aan empowerment en eigen kracht van deelnemers. [online] Plant Research International [cit. 17. 01. 2022]. Dostupné z: <https://edepot.wur.nl/14952>

Haubehofer, D. et al (2013). Learning on green care farms. Green care: For human therapy, social innovation, rural economy and education. University of Hawaii at Manoa -- Center on Disability Studies. New York. ISBN: 978-1-62417-479-7

Haugan, L. et al. (2006). Green care in Norway: Farms as a resource for the educational, health and social sector. [online] Springer Link [cit. 26. 01. 2022]. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/1-4020-4541-7_9

Hendl, Jan. (2008). Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-485-4

Hine, R. et al. (2008). Care farming in the UK: Evidence and Opportunities. Colchester, Essex: University of Essex. [online] Social Farms & Gardens [cit. 26. 01. 2022]. Dostupné z: https://www.farmgarden.org.uk/sites/farmgarden.org.uk/files/care_farming_in_the_uk_final_report_jan_08.pdf

Hudcová, E. et al. (2018). Social Entrepreneurship in Agriculture, a Sustainable Practice for Social and Economic Cohesion in Rural Areas: The Case of the Czech Republic. [online] Sciendo [cit. 08. 01. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2478/euco-2018-0022>

Hudcová, E. (2020). *Sociální zemědělství a české sociální farmy (případová studie)*. Dizertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií

Hudcová, E. et al. (2018). Sociální práce v sociálním zemědělství: Metodika III. Centrum pro Komunitní práci jižní Čechy. České Budějovice. ISBN 978-80-87809-53-2

Hudcová, E. (2020). *Sociální zemědělství a české sociální farmy*. Případová studie, Fakulta humanitních studií, Praha

Hudcová, E. (2015). *Sociální zemědělství: inovace pro sociální práci*. Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Evangelická teologická fakulta

Hudcová, E. (2016). „Tematizace a konceptualizace sociálního zemědělství ve vztahu k sociálnímu podnikání, multifunkčnímu zemědělství a přístupům green care v České republice“. FÓRUM sociální politiky 10 (5): 20-23. ISSN 1802-5854

Hudcová, E. et al. (2019). Sociální zemědělství a podnikání v českých regionech. Ministerstvo zemědělství. Praha. ISBN 978–80-7434-488-6

Chovanec, T. et al. (2015): Social farming: a document prepared in the framework of the Working Committee for Social Farming in the Ministry of Agriculture. Ministry of Agriculture. Praha. ISBN 978-80-7434-212-7

Chovanec, T. et al. (2015). Sociální zemědělství: dokument zpracovaný v rámci pracovní komise sociálního zemědělství při Ministerstvu zemědělství. Ministerstvo zemědělství. Praha. ISBN 978-80-7434-213-4.

Jelínková, J. et al. (2009). Ergoterapie. Portál. Praha. ISBN 978-80-7367-583-7

Kalina, K. (2003). Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup. Úřad vlády České republiky. Monografie (Úřad vlády České republiky). Praha. ISBN 80-86734-05-6

Kamiński, R. (2017). Polish experience of social farming in Bory Tucholskie area. Rural Areas and Development, 14. ISSN: 2657-4403

Kaminski, R. et al. (2018). The development of green care in Poland. [online] ResearchGate.net [cit. 25. 01. 2022]. Dostupné z: <https://doi:10.22616/ESRD.2018.148>

Komora Sociálních Podniků (2014). Osoby znevýhodněné na trhu práce. [online] [cit. 05. 01. 2022]. Dostupné z: <https://www.komora-socialnich-podniku.cz/socialni-podnikani/osoby-znevychodnene-na-trhu-prace/>

Kozel R. et al. (2011). Moderní metody a techniky marketingového výzkumu. Grada Publishing as. Praha. ISBN 978-80-247-3527-6.

-
- Krivošíková M. (2011). Úvod do ergoterapie. Grada. Praha. ISBN 978-80-247-2699-1
- Kunsella, J., et al. (2014). Social Farming Handbook: Guidelines for considering, planning, delivering and using social farming services in Ireland and Northern Ireland. School of Agriculture and Food Science University College. Dublin. ISBN: 978-1-905254-89-7
- Matoušek, O. (2003). Metody a řízení sociální práce. Portál. Praha. ISBN 8071785482
- Matoušek, O. (2007). Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení. Portál. Praha. ISBN 9788073673109
- McKanan, D. (2020). Camphill and the Future: Spirituality and Disability in an Evolving Communal Movement. University of California Press. California. ISBN: 9780520344082
- Miškolci, S. (2008). Multifunctional agriculture: Evaluation of non-production benefits using the Analytical Hierarchy Process. Agricultural Economics. [online] Czech Academy of Agricultural Sciences [cit. 31. 01. 2022]. Dostupné z: <https://www.agriculturejournals.cz/publicFiles/01822.pdf>
- Moudrý, J. et al. (2015). Možnosti využití konceptu sociálního zemědělství v politikách sociálního začleňování ve venkovském prostředí. [online] Socialni-zaclenovani.cz [cit. 07. 02. 2022]. Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/ASZ_SocZem_v_CR_FINAL.pdf
- Moudrý, J. et al. (2017). Social farming—introduction of the concept and the current situation in the Czech Republic. [online] Ruraldevelopment.it [cit. 07. 02. 2022]. Dostupné z: <http://conf.rd.asu.lt/index.php/rd/article/view/479/792>
- Murray J. et al. (2019) The impact of care farms on quality of life, depression and anxiety among different population groups: A systematic review. [online] Onlinelibrary.wiley.com [cit. 19. 02. 2022] Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/cl2.1061>
- Občanské sdružení Bludička (nedatováno). Zemědělská usedlost Bludička [online] [cit. 14. 01. 2022]. Dostupné z: <https://bludicka.wbs.cz/>
- Overbey T. A. et al (2021): Nature-based interventions for vulnerable youth: a scoping review. [online] Taylor & Francis online [cit. 27. 12. 2021]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/09603123.2021.1998390>
-

Neuberger, K. et al. (2006). *Farming for Health*. Springer, Dordrecht. ISBN: 978-1402045400

Prosová, Z. (2020). *Sociální zemědělství. Diplomová práce*. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra sociální práce

Senni, S. (2016). *Social farming in Italy. History, development, and legislation*. Presented at “Regional Seminar on Social Farming and Forestry“, Belgium. [online] Portál sociálního zemědělství [cit. 05. 01. 2022]. Dostupné z: <https://www.soczem.webobce.cz/www/soczem/fs/05-ss-senni-for-prague-seminar.pdf>

Signoriello, I. (2016). *Italian social farms and funding*. Presented at “Regional Seminar on Social Farming and Forestry“, Belgium. [online] Réseau wallon de Développement Rural [cit. 05. 01. 2022]. Dostupné z: <https://www.reseau-pwdr.be/sites/default/files/Pr%C3%A9sentation%20Illaria%20Signoriello.pdf>

Sempik, Hine a Wilcox (2010). *Green Care: A Conceptual Framework: A Report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care*. Loughborough University. ISBN: 978-1-907382-23-9.

Sitarz, D. *Agenda 21 (1993): The Earth summit strategy to save our planet*. United States. ISBN: 978-0935755114

Social Farms & Gardens (nedatováno). *Social Farms & Gardens – Who we are and what we do*. [online] [cit. 06. 01. 2022]. Dostupné z: <https://www.farmgarden.org.uk/about-us>

Social Farming in Higher Education (nedatováno). Project “SoFarEDU summary. [online] [cit. 27. 12. 2021]. Dostupné z: <https://sofaredu.eu/project-summary-sofaredu/>

Sociální zemědělství v evropských zemích (2016). Ministerstvo zemědělství. Praha. ISBN 978-80-7434-314-8

Sudmann, T.& Borsheim, I. (2017). ‘It’s good to be useful’: activity provision on green care farms in Norway for people living with dementia. [online] fons.org [cit. 29. 01. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.19043/ipdj.7SP.008>

Šarapatka, B. et al. (2006) *Ekologické zemědělství v praxi*. PRO-BIO Svaz ekologických zemědělců. Šumperk. ISBN 978-80-903583-0-0

Torquati, B. et al. (2019). Social farming and work inclusion initiatives for adults with autism spectrum disorders: A pilot study. [online] Taylor & Francis online [cit. 31. 12. 2021]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.njas.2019.02.001>

UJJ, A. et al. (2021). Sociální zemědělství: sbírka příkladů dobré praxe v zemích Visegrádu. Ministerstvo zemědělství. Praha. ISBN 978-80-7434-593-7.

Vangelova, A. (2021). Význam sociálního zemědělství pro osoby se zdravotním postižením. Diplomová práce, Fakulta tělesné kultury, Olomouc

Seznam obrázků

Obr. č. 1. Tři hlavní nástroje sociálního zemědělství dle Hudcová et al., 2018	12
Obr. č. 2. Důležité prvky sociální farmy dle Elings Marjolein.....	14
Obr. č. 3. Green care dle Sempik et al., 2016.....	16
Obrázek 4.: Mapa sociálních farem na území České republiky	22
Obrázek č. 5: Schéma klíčových kategorií	53

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Výčet právních forem subjektů.....	36
Tabulka č. 2: Početní zastoupení u jednotlivých odpovědí	36
Tabulka č. 3: Pěstované plodiny.....	38
Tabulka č. 4: Chovaná zvířata a jejich počet.....	38
Tabulka č. 5: Mimoprodukční aktivity	41
Tabulka č. 6	45
Tabulka č. 7	49
Tabulka 8.....	49
Tabulka č. 9	49
Tabulka č. 10	50
Tabulka č. 11	50
Tabulka č. 12	51
Tabulka č. 13	52
Tabulka č. 14	52

Seznam grafů

Graf č. 1: Zastoupení právních forem.....	35
---	----

Graf č. 2: Celková rozloha dle hektarů.....	36
Graf č. 3:Formy hospodaření.....	37
Graf č. 4: Procentuální zastoupení pěstovaných plodin.....	38
Graf č. 5: Nejčastěji chovaná zvířata.....	39
Graf č. 6: Zvířata chovaná za terapeutickým účelem.....	39
Graf č. 7: Prvovýroba a další zpracování produktů.....	40
Graf č. 8: Zpracování produktů zemědělské produkce.....	41
Graf č. 9: Začátek zemědělské činnosti.....	42
Graf č. 10: Počet stálých zaměstnanců subjektů sociálního zemědělství.....	42
Graf č. 11: Zisk ze zemědělské činnosti, Graf č. 12: Zisk z mimoprodukčních aktivit ..	43
Graf č. 13: Zisk z dotací a darů.....	44
Graf č. 14: Integrovaní zaměstnávání osob z cílových skupin.....	44
Graf č. 15: Počátek působnosti v integrovaném zaměstnávání.....	45
Graf č. 16: Procentuální zastoupení nejběžněji uváděných cílových skupin.....	46
Graf č. 17: Počet zaměstnanců z cílových skupin.....	46
Graf č. 18: Zajištění psychosociální podpory.....	47
Graf č. 19: Spolupráce s poskytovateli sociálních služeb.....	48
Graf č. 20: Forma spolupráce s poskytovateli sociálních služeb.....	48
Graf č. 21:Počet odborných zaměstnanců.....	48
Graf č. 22: Odborní pracovníci pracující s osobami z cílových skupin.....	51
Graf č. 23: Přítomnost odborných pracovníků.....	52
Graf č. 24: Náplň práce odborného pracovníka sociální farmy.....	52

Přílohy

Dotazníkové šetření 1

1. Uveďte prosím pěstované plodiny (druh, výměra).
2. Uveďte prosím chovaná zvířata (druh, počet).
3. Chováte některá zvířata jen pro terapeutické účely?
 - a. Uveďte prosím, o jaká zvířata se jedná a jejich počet
4. Od jakého roku provozujete zemědělskou činnost?
5. Jaká je celková rozloha Vašeho hospodářství?
 - a. 0-1 ha
 - b. 1-5 ha
 - c. 5-10 ha

-
- d. 10-50 ha
 - e. 50-100 ha
 - f. 100-500 ha
 - g. 500 a více hektarů
6. Forma hospodaření:
- a. Ekologické zemědělství
 - b. Konvenční zemědělství
 - c. Kombinace obou forem zemědělství
7. Uveďte prosím v % (případně v ha) na jaké ploše probíhá ekologická forma hospodaření a na jaké ploše ta konvenční.
8. Soustředíte se jen na prvovýrobu nebo také na další zpracování zemědělských produktů?
- a. Ano, soustředíme se jen na prvovýrobu
 - b. Ne, soustředíme se i na další zpracování produktů
9. Uveďte, o jaká další zpracování produktů se jedná (např. další zpracování mléka = mléčné výrobky)
10. Provozujete nějaké mimoprodukční aktivity? (například možnost ubytování, faremní ZOO, prodej výrobků apod.)
11. Prosím uveďte, jaké mimoprodukční aktivity provozujete.
12. Věnujete se integračnímu zaměstnávání osob z cílových skupin sociálního zemědělství? (tj. osob se specifickými potřebami)
13. Uveďte, od jakého roku se věnujete integračnímu zaměstnávání osob z cílových skupin pro sociální zemědělství, (tj. osoby se specifickými potřebami).
14. Jaké cílové skupiny osob zaměstnáváte? Povoleno více možností.
- a. Osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané
 - b. Osoby se zdravotním postižením
 - c. Osoby v nebo po výkonu trestu
 - d. Osoby opouštějící institucionální zařízení
 - e. Osoby pečující o jiné závislé osoby
 - f. Osoby ohrožené vícenásobnými riziky
 - g. Osoby s psychiatrickými problémy
 - h. Osoby s mentálním postižením
 - i. Jiná – uveďte
15. Kolik osob se specifickými potřebami je u Vás zaměstnáno? Uveďte počet.
-

-
16. Kolik máte na farmě celkem stálých zaměstnanců? Uveďte celkový počet.
17. Jaká je právní forma Vaší organizace?
- Akciová společnost
 - Společnost s ručením omezeným
 - Obecně prospěšná společnost
 - Zapsaný ústav
 - Zapsaný spolek
 - Jiná – uveďte
18. Kolik procent z Vašeho celkového zisku tvoří zemědělská činnost?
19. Kolik procent z Vašeho celkového zisku tvoří mimoprodukční aktivity?
20. Kolik procent z Vašeho celkového zisku tvoří dotace a dary?
21. V případě další aktivity za účelem zisku, uveďte, o jakou aktivitu se jedná a kolik procent z Vašeho celkového zisku zastupuje.
22. Zajišťujete psychosociální podporu?
23. Spolupracujete s poskytovateli sociálních služeb?
24. Kolik zaměstnáváte odborných pracovníků (tj. pracující s osobami z cílových skupin např. psychosociální/sociální pracovníci) bez ohledu na externí či interní vztah zaměstnání. Uveďte počet

Otázky na škále od 1 do 10

- Jak je přínosné pro Vaši farmu zapojovat osoby z cílových skupin do zemědělského provozu? (1 = velmi nepřínosné a 10 = velmi přínosné)
- Je pro osoby z cílových skupin přínosné být součástí zemědělského provozu? (1 = velmi nepřínosné a 10 = velmi přínosné)
- Za jak důležité považujete zajištění psychosociální podpory na farmě? Prosím odpovězte i v případě, že takovou osobu nezaměstnáváte. (1 = velmi nedůležité a 10 = velmi důležité)
- Považujete za důležité přizpůsobit prostředí farmy pro osoby z cílových skupin? (1 = velmi nedůležité a 10 = velmi důležité)
- Je podle Vás přínosem vytvářet motivace pro své zaměstnance za účelem zlepšení efektivity práce? (např. dostupnost produktů za výhodnější ceny apod., 1 = velmi nepřínosné a 10 = velmi přínosné)
-

Dotazníkové šetření 2

1. S jakými cílovými skupinami osob momentálně pracujete? Povoleno více možností.
 - a. Osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané
 - b. Osoby se zdravotním postižením
 - c. Osoby v nebo po výkonu trestu
 - d. Osoby opouštějící institucionální zařízení
 - e. Osoby pečující o jiné závislé osoby
 - f. Osoby ohrožené vícenásobnými riziky
 - g. Osoby s psychiatrickými problémy
 - h. Osoby s mentálním postižením
 - i. Jiná – uveďte
2. Dle Vaší odpovědi v předchozí otázce, uveďte, jaké zemědělské činnosti mohou osoby vykonávat. (Pokud jste zvolili "G", tedy osoby s psychiatrickými problémy = doplňte k nim vhodné zemědělské činnosti. V případě, že jste zvolili více možností, vypište vhodné činnosti ke každé cílové skupině).
3. Stejným způsobem jako u předchozí otázky uveďte prosím příklady činností, které jsou naopak nevhodné pro Vámi zvolené osoby. Stále vycházejte prosím z Vašich odpovědí v předchozích 2 otázkách (např. G = osoby s psychiatrickými problémy a doplňte k nim nevhodné činnosti. V případě, že jste zvolili více možností, vypište vhodné činnosti ke každé cílové skupině).
4. Jak často jste přítomen na farmě jako odborný pracovník (tj. pracující s osobami se specifickými potřebami cílových skupin, např. psychosociální/sociální pracovník)?
5. Jaká je Vaše náplň práce? Popište povinnosti odborného pracovníka (tj. pracující s osobami se specifickými potřebami cílových skupin, např. psychosociální/sociální pracovník).

Vhodné a nevhodné činnosti klíčových cílových skupin

Osoby se zdravotním postižením

- *„Klienti se zpravidla snaží zapojit do všech činností.“*
- *„Osoby se zdravotním postižením jsou omezeny svým zdravotním stavem a musí mít k sobě asistenta, nicméně jsou vhodné například lehké manuální práce dle jejich možností“*
- *„Osoby se zdravotním postižením svá omezení respektují a mají snahu se zapojovat do běžného života, s asistentem mohou vykonávat cokoliv.“*

-
- „*Volíme vhodné činnosti na základě limitů a možností každého klienta.*“
 - „*Každá osoba má svoje limity (například strach z výšek či zvířat), a proto tyto limity plně respektujeme.*“
 - „*Je důležité přizpůsobit činnosti dle potřeb každé osoby zvlášť. Někteří mohou mít například strach ze zvířat, jiní se necítí dobře ve velké skupině lidí nebo jsou pohybově omezení.*“
 - „*Činnosti je nutné přizpůsobit individuálně, každá osoba má svoje limity (např. strach z výšek, zvířat; omezená pohyblivost*“
 - „*Prakticky všechny činnosti jsou vhodné, ale s ohledem na omezení k jejich zdravotnímu stavu, například lehká manuální práce.*“
 - „*Nemáme jasně vymezené činnosti, které bychom svěřovali našim zaměstnancům. Vykonnávají prakticky všechny činnosti.*“
 - „*Vhodné jsou lehké manuální práce.*“
 - „*Každý dle svého postižení, každý den je dnem novým bez zatížení.*“
 - „*Musí mít asistenta, protože například nemohou číst, a proto jsou nevhodné všechny činnosti spojené s omezeními.*“
 - „*Takto paušálně nelze odpovědět. Vždy záleží na každém klientovi – někteří mají výhrady vůči zvířatům, někteří mají alergie, někteří se neradi dotýkají hlíny atd., takže každý program je uzpůsoben na míru danému klientovi.*“
 - „*Činnosti, které nejsou v silách dané osoby, dle fyzického omezení jsou potom nevhodné.*“
 - „*Nevhodné jsou všechny činnosti, které daný člověk nemůže vykonávat kvůli svým limitům a také všechny, které u daných osob vyvolávají strach, panické ataky, nechut, ne komfort, úzkost. Je vždy důležité přizpůsobit i časovou náročnost a zátěž.*“
 - „*Zcela nevhodné jsou snad jen aktivity spojené s ovládáním těžké zemědělské mechanizace.*“

Osoby s mentálním postižením

- „*Vhodné jsou jednoduché činnosti, práce s koštětem, lehké manuální práce, vše dle jejich možností.*“
- „*Činnosti je nutné přizpůsobit individuálně, každá osoba má svoje limity (např. strach z výšek, zvířat).*“

-
- „Je důležité přizpůsobit činnosti dle potřeb každé osoby zvlášť. Někteří mohou mít například strach ze zvířat, jiní se necítí dobře ve velké skupině lidí nebo jsou pohybově omezení.
 - „Je důležité se řídit stanovenou diagnózou a na základě toho pak sestavit individuální plán pro každou osobu zvlášť. Každý klient je jedinečný a málo kdy se sejdou dvě osoby s naprosto totožným problémem, a to ve smyslu, že každému vadí kontakt s něčím jiným, a to ať jsou to lidé, zvířata či prostředí.
 - Někteří klienti pracují odděleně, z důvodu, že práce ve skupině jim působí stres a nejistotu. Jiní naopak kontakt vyhledávají. Nicméně obě skupiny lidí je nutno mít pod dohledem a správně vždy zhodnotit situaci a zareagovat na ni. Vhodné jsou činnosti s drobnějšími zvířaty, lehké pomocné práce kolem farmy, krmení zvířat, například balení výrobků, označování výrobků, sběr vajec apod.“
 - „Snažíme se naše klienty zapojovat do všech činností co jde a co jim jejich smyslové vnímání dovolí.“
 - „Neumí většinou číst, takže žádné činnosti s tím spojené, v práci musí mít asistenta.“
 - „Někteří nezvládají ani ty základní práce, je to velice individuální, každý dle svého postižení, Každý den je dnem novým bez zatížení.“
 - „Žádné činnosti nevykonávají sami, ale s pomocí.“
 - „Opět důležitý dohled kvůli bezpečnosti, a to hlavně u skupin.“
 - „Nevhodné jsou všechny činnosti, které daný člověk nemůže vykonávat kvůli svým limitům a také všechny, které u daných osob vyvolávají strach, panické ataky, nechuť, ne komfort, úzkost. Je vždy důležité přizpůsobit i časovou náročnost a zátěž.“
 - „Jakákoliv práce se zvířaty bez dohledu kvůli nevyzpytatelnosti a bezpečnosti.“
 - „Takto nelze odpovědět. Vždy záleží na každém klientovi – někteří mají výhrady vůči zvířatům, někteří mají alergie, někteří se neradi dotýkají hlíny atd., takže každý program je uzpůsoben na míru danému klientovi“
 - „Nevhodné činnosti jsou všechny, které klientovi působí stres, ne komfort a obecně na ně nestačí psychicky a fyzicky. U těchto osob to může být práce u větších zvířat, kdy na zvíře působí jako slabší jedinec a mohlo by dojít k ublížení na zdraví vzájemně. Práce s veškerou technikou, ať už o samotě nebo i s dohledem, z důvodu pomalejších reflexů a špatnému zhodnocení situace při jakémkoli problému.

Nevhodné jsou také činnosti s nebezpečnými předměty jako jsou nože, pily, kde hrozí poranění. Všechny činnosti, kde je zapotřebí odpovědnosti, kdy je vyvíjen přílišný tlak na danou osobu“

- *„Nevydrží pracovat nijak dlouze a soustředěně.“*

Osoby s psychiatrickými problémy

- *„U klientů s psychiatrickými problémy se vyhýbáme práci se zvířaty bez dohledu asistenta či odborného pracovníka, a to z důvodu nevyzpytatelnosti a bezpečnosti klienta i zvířat.“*
- *„Přílišný tlak na klienta s psychiatrickými problémy může mít fatální následky, proto volíme vždy činnosti a aktivity na které klient stačí jak fyzicky, tak psychicky.“*
- *„Mohou zastávat i odbornější práce, záleží znovu od postižení.“*
- *„Jednoduché činnosti, práce s vidlemi, lopatou a koštětem, dle jejich možností.“*
- *„Vhodné činnosti jsou chov a využití hospodářských zvířat (kozy-mléko, sýry, drůbež-vejce, kačeny, husy, krůty-množení-prodej).“*
- *„Je důležité se řídit stanovenou diagnózou a na základě toho pak sestavit individuální plán pro každou osobu zvlášť. Každý klient je jedinečný a málo kdy se sejdou dvě osoby s naprosto totožným problémem, a to ve smyslu, že každému vadí kontakt s něčím jiným, a to ať jsou to lidé, zvířata či prostředí.“*
- *Někteří klienti pracují odděleně, z důvodu, že práce ve skupině jim působí stres a nejistotu. Jiní naopak kontakt vyhledávají. Nicméně obě skupiny lidí je nutno mít pod dohledem a správně vždy zhodnotit situaci a zareagovat na ni. Vhodné jsou činnosti s drobnějšími zvířaty, lehké pomocné práce kolem farmy, krmení zvířat, například balení výrobků, označování výrobků, sběr vajec apod.“*
- *„Je důležité přizpůsobit činnosti dle potřeb každé osoby zvlášť. Někteří mohou mít například strach ze zvířat, jiní se necítí dobře ve velké skupině lidí nebo jsou pohybově omezení.“*
- *„Opět důležitý dohled kvůli bezpečnosti, a to hlavně u skupin.“*
- *„Nevhodná činnost – jakákoliv práce se zvířaty bez dohledu kvůli nevyzpytatelnosti a bezpečnosti.“*
- *„Nevhodné činnosti jsou všechny, které klientovi působí stres, nekomfort a obecně na ně nestačí psychicky a fyzicky. U těchto osob to může být práce u větších zvířat, kdy na zvíře působí jako slabší jedinec a mohlo by dojít k ublížení na zdraví vzájemně. Práce s veškerou technikou, ať už o samotě nebo i s dohledem, z důvodu*

pomalejších reflexů a špatnému zhodnocení situace při jakémkoli problému. Nevhodné jsou také činnosti s nebezpečnými předměty jako jsou nože, pily, kde hrozí poranění. Všechny činnosti, kde je zapotřebí odpovědnosti, kdy je vyvíjen přílišný tlak na danou osobu.“

Osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané

- *„Vhodné činnosti – chov a využití hospodářských zvířat (kozy-mléko, sýry, drůbež-vejce, kačeny, husy, krůty-množení-prodej).“*
- *„Téměř všechny činnosti jsou vhodné, nicméně někteří mají problémy s disciplínou a u některých činností a jedinců je důležitý dozor při práci.“*
- *„Téměř všechny činnosti jsou vhodné – sběr ovoce a zeleniny, zavlažování, práce se zvířaty (krmení, vydání), pomoc při zpracování produktů (balení, podílení se na jednotlivých technologiích zpracování).“*
- *„Zpracování, péče o zvířata, práce v sadě, pomoc při polních pracích (platí pro obě cílové skupiny).“*
- *„Práce, kde je důležitá odpovědnost a mohou být osoby vystaveny pokušení v souvislosti s jejich problémy. Například práce s chemickými látkami o samotě.“*
- *„Nevhodné jsou všechny stereotypní činnosti, tyto osoby mají problém zapadnout, mnohdy ani o možnost někam pořádně patřit nestojí. Nevhodné činnosti jsou přesto ty, které jsou vykonávány o samotě, kdy jedinci ztrácí zájem a chuť pracovat, morálka velmi rychle upadá.“*
- *„Složitější procesy při zpracování produkce.“*

Osoby v nebo po výkonu trestu

- *„Téměř všechny činnosti jsou vhodné, nicméně někteří mají problémy s disciplínou a u některých činností a jedinců je důležitý dozor při práci.“*
- *„Vhodné jsou těžší fyzické práce, práce v pravidelném režimu.“*
- *„Téměř všechny činnosti jsou vhodné – sběr ovoce a zeleniny, zavlažování, práce se zvířaty (krmení, vydání), pomoc při zpracování produktů (balení, podílení se na jednotlivých technologiích zpracování).“*
- *„Zpracování, péče o zvířata, práce v sadě, pomoc při polních pracích (platí pro obě cílové skupiny).“*
- *„Nevhodné – práce s chemikáliemi, práce zahrnující řízení motorových vozidel nebo práce ve větších skupinách osob, důležité je střídání činností a stanovení cílů na každý den.“*

-
- „Činnosti, kde je odpovědnost jsou nevhodné.“
 - „Problém mohou být činnosti prováděné ve skupině, kde se objevují problémy s důvěrou, pokulhává ochota pracovat s někým dalším, kde se na sebe musí spolehnout. Není to však pravidlem a mnohdy tyto osoby velmi rychle zapadnou do kolektivu.“
 - „Složitější procesy při zpracování produkce.“
 - „Vycházíme z toho, jak se do této situace dostali a sestavíme pracovní plán. Většinou tyto osoby nevyvolávají konflikty, nicméně výjimka potvrzující pravidlo.“

Osoby opouštějící institucionální zařízení

- „Téměř všechny činnosti jsou vhodné, nicméně někteří mají problémy s disciplínou a u některých činností a jedinců je důležitý dozor při práci.“
- „Většinu činností, začínáme na nejjednodušších pracích, jako je úklid prostor, stáje, sběr kamení atp., pak se postupně přechází na složitější, jako je pomoc při přímé péči o zvířata, práce s nástroji, práce v sadě a následně i zpracování produkce, záleží na limitech uživatele.“
- „Práce, kde je důležitá odpovědnost a mohou být osoby vystaveny pokušení v souvislosti s jejich problémy. Například práce s chemickými látkami o samotě.“
- „Práce s velkou mechanizací je nevhodná a v některých případech přímá práce se zvířaty.“
- „Činnosti, kde je odpovědnost jsou nevhodné.“
- „Většinou začínáme na nejjednodušších pracích a pak postupně přecházíme na složitější, vždy respektujeme limity svých klientů.“
- „Nevystavujeme osoby zbytečnému pokušení v souvislosti s jejich problémy.“

Osoby ohrožené vícenásobnými riziky

- „Prakticky všechny činnosti jsou vhodné bez omezení.“
- „Jsou prakticky bez omezení, jen občas je potřeba dohlížet nad kvalitním zpracování produkce, kdy produktivita práce kolísá.“
- „Úplně nemáme jasně vymezené činnosti, které bychom svěřovali našim zaměstnancům. Vykonnávají prakticky všechny činnosti.“
- „Nevhodné jsou snad jen aktivity, kdy se zaměstnanci mohou zranit o nějaké nářadí nebo nástroj.“
- „Asi úplně nejde říci, že jsou práce nevhodné a je to silně individuální, jak rozdělujeme práci, a to hlavně na základě momentálního psychického stavu.“

-
- *„Zcela nevhodné jsou snad jen aktivity spojené s ovládním těžké zemědělské mechanizace.“*
 - *„U osob ohrožených vícenásobnými riziky pracujeme pomalu a dle jejich možností,“*
nebo *„U těchto osob může dojít ke zhoršení psychického stavu, který je převážně jen dočasný, činnosti jsou vhodné téměř všechny, vše je jen o domluvě a naslouchání.“*